

MINTAUTAS ČIURINSKAS

XVII amžiaus rankraštinė Mikalojaus Lancicijaus SJ biografija. Autorystės atribucija Eduardui Lockui SJ ir kai kurie bendrieji klausimai

ANOTACIJA. Straipsnis skirtas rankraštinio teksto apie jėzuito Mikalojaus Lancicijaus (1574–1653) gyvenimą *Vita et Virtutes Venerabilis Patris Nicolai Lancicijii Societatis Iesu* autoriui nustatyti. Po tekste esančių autobiografinių duomenų apie autorių analizės ir jų sugretinimo su žinomais Lietuvos jėzuitų provincijos istoriniais faktais teigiama, kad tai airių kilmės jėzuitas t. Eduardas Lockas (apie 1618–1670). Jo veiklos pėdsakai Lietuvos jėzuitų provincijoje žinomi nuo 1643 iki 1655 m. Taip pat straipsnyje pateikiami duomenys apie patį rankraštį, jo turinio kai kuriuos aspektus, siekiama kiek galima tiksliau nusakyti jo sukūrimo laiką (apie 1656 m., bet ne vėliau kaip 1661 m.) ir kitas aplinkybes, pateikiamos šiuo metu turimos žinios apie t. Locko gyvenimą ir veiklą¹.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: Mikalojus Lancicijus, Nicolaus Lancicius, Mikołaj Łęczycycki; biografija; Lietuvos jėzuitų provincija; Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė XVII a.; raštija lotynų kalba XVII a.; Eduardus Lock, Edward Lock, Eduardas Lockas; airių jėzuitas; jėzuitų rankraščiai.

¹ Atlikti anoniminio autoriaus identifikavimo tyrimą buvo galima tik dėl šviesaus atminimo t. Pauliaus Rabikausko SJ darbo – jo sukauptų archyvinų kopijų ir rankraštinėje Lietuvos jėzuitų provincijos asmenų kartotekoje susistemintų duomenų apie Lietuvos jėzuitus; taip pat dėl geranoriškos jėzuitų istorijos žinovo dr. Liudo Jovaišos pagalbos – jis ne tik atvedė prie reikiamų šaltinių, bet tiesiog įteikė juos į rankas kaip ir pačią iki tol nežinotą rankraštinę Lancicijaus biografiją, o vėliau konsultavo, tuo labai prisidedamas prie šio darbo rezultato.

1. VITA ET VIRTUTES VENERABILIS PATRIS
NICOLAI LANCICII: ĮVADINĖS PASTABOS

T. Mikalojus Lancicijus (1574–1653) buvo vienas garsiausių Lietuvos jėzuitų. Todėl nenuostabu, kad yra paliudytos pastangos dar jam gyvam esant rinkti su juo susijusią medžiagą ir aprašyti jo nepaprastą gyvenimą bei asmenį. LDK laikų biografinių kūrinių kontekste galime konstatuoti, kad Lancicijui skirtų biografijų, įskaičiuojant rankraštines, buvo parašyta daugiau nei bet kam kitam (jei nelyginsime su oficialiai kanonizuotų šventųjų biografijomis).

Šių Lancicijui skirtų veikalų istorija gana komplikuoja, ne visi jie tapo žinomi ir plačiai skaitomi. Gana vėlai pasirodė dvi spausdintos biografijos. Viena jų, čeko Boguslovo Balbino parašyta naudojantis Kazimiero Kojalavičiaus daug anksčiau parengtu tekstu, buvo išspausdinta Prahoje 1690 m.² ir iki šiol yra labiausiai paplitusi visoje Europoje bei laikoma pirmuoju pagal svarbą žinių apie Lancicijaus gyvenimą šaltiniu. Dar vėlesnė turėjo būti iš pirmo žvilgsnio ne originali, bet kompiliacinio ar sutrumpinto vertimo pobūdžio biografija, kuri, kaip galima spėti, XVIII a. pirmoje pusėje galėjo būti išspausdinta Vilniuje lenkų kalba. VUB yra saugomas defektuotas, vienintelis mums žinomas, jos egzempliorius³, o jos žinomumas turėjo būti nepalyginamai menkesnis negu lotyniško Balbino-Kojalavičiaus spaudinio. Neseniai į šiuos veikalus atkreipus dėmesį, matyti daug klausukų, į kuriuos dar reikės atsakyti.

² [Boguslovas Balbinas, Kazimieras Vijūkas-Kojalavičius], *Vita Venerabilis Patris Nicolai Lancicii e Societate Jesu. Compendiosius scripta, primum a R. P. Casimiro Wijuk Kojalowicz Soc. Jesu, ss. theol: doctore; nunc vero curis secundis revisa, denuo conscripta, et claritatis gratia, certis capitibus divisa, ac plus quam dimidia parte aucta a R. P. Bohuslao Balbino Soc. Jesu sacerdote. Cum gratia et privilegio Sac. Caes. Maiest., Pragae: Typis Universitatis Carolo Ferd[inandae] in Collegio Soc. Jesu ad S. Clementem, per Joannem Casparum Muxel, 1690. (358 p., 8°)*

³ [Boguslovas Balbinas, Kazimieras Vijūkas-Kojalavičius], *Zywot w. x. Mikołaja Lanciego abo [Łan]czickiego, Societatis Jesu. [Zpisany przez] Kazimieza [Kiałowicza] y Bogusława Ba[łbina] czecha tegoż zakonu kapłanow. Dokonał roku Pańskiego 1652[!], [Wilno?: Druk. Akad. Soc. Jesu?, XVII a.?,] (def. VUB egz. sign. III 17902, 74 p., 4°). Estreicherio bibliografijoje pateikiami tokie duomenys: Żywot W. X. Mikołaja Lanciego albo Łęczyckiego S. J. pisany od X. Kazim. Wiiuk Koiałowicza i X. Bogusława Balbina tegoż zakonu kapłanów; w 4ce, str. 193: Jocher 8690, žr. Karol Estreicher, *Bibliografia Polska*, Kraków: Czcionkami drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1803, t. 19, p. 398. Nors Estreicherui buvo žinoma vieno egzemplioriaus saugojimo vieta (pateikia nuorodą „Czartor.“), šiuo metu, deja, egzempliorių Lenkijos ar kitose užsienio bibliotekose nepavyko rasti. Prieiga internete: http://www.estreicher.uj.edu.pl/staropolska/baza/wpis/?sort=nazwisko_imie&order=1&id=142051&offset=0&index=28.*

Dar daugiau klausimų kelia dvi rankraštinės Lancicijaus biografijos, kurių tekstai, laimė, išlikę archyvinėse saugyklose, pasiekė mūsų dienas. Tai jau minėtas neišspausdintas Kazimiero Kojalavičiaus biografinis veikalas⁴ ir toliau mūsų detaliam aptarsimas anoniminis rankraštis apie Lancicijaus gyvenimą ir dorybes. Tiesa, neišspausdintų biografijų žinomumas buvo nedidelis, – apie Kojalavičiaus rankraštį žinojo tik Jėzaus Draugijos istorikai ir bibliografai⁵. O apie kitos, anoniminės biografijos, žinomumą informacijos, atrodo, tiesiog nėra (galima nebent svarstyti, kad jos tekstas, nors teišliko vienas rankraštis, kadaise galėjo būti perrašytas ir ne vieną kartą). Jį neseniai į dienos šviesą iškėlė ir pateikė tyrimams Liudas Jovaiša. Minėtasis Kojalavičiaus rašytas Lancicijaus *gyvenimas* yra labai svarbus dėl to, kad yra ankstyvas ir juo naudojosi Boguslovas Balbinas, sukūręs didelės apimties spausdintą veikalą. Kojalavičiaus rašyta biografija buvo visiškai parengta, bet nepublikuota negavus cenzoriaus aprobatos Romoje, ir jos rankraštis dar laukia atidaus tyrimo.

Patį mįslingiausia yra toji neseniai į akiratį patekusi ir pradėta tirti rankraštinė anoniminė biografija, kuri ir bus šio straipsnio objektas. Gali būti, kad šis kūrinys yra ankstyviausia Lancicijaus biografija, nors jos rašymo metu savo medžiagą rinko ir tekstą rengė taip pat Kojalavičius, tad abiejų autorių veikalai vertintini kaip daugmaž vienalaikiai⁶ (mūsų objekto galima tikslesnė datacija

⁴ [Kazimieras Vijūkas-Kojalavičius], *Compendium vitae P. Nicolai Lancicii S. Iesu*. Auctore P. Casimiro Wiliuk Kojalowicz Eiusdem S[oci]etatis Sacerdote S. T. D. Conscriptum Anno 1657. Editum 1672. Recognita Romae a PP. Reuisoribus, haec vita Anno 1673. sed non approbata. Rankraštis, ARSI, *Vitae* 25.

⁵ Prie Jovaišos minimų (Liudas Jovaiša, „Mikalojus Lancicijus: apdulkušio portreto istorija“, in: *Jėzuitai Lietuvoje (1608–2008): gyvenimas, veikla, paveldas*, sudarytoja Neringa Markauskaitė, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2012, p. 193–195) enciklopedinių veikalų galime pridėti paminėjimą čia: *Monumenta Ignatiana. Series quarta: Scripta de S. Ignatio*, altera editio ex integro refecta, t. 3: *Fontes narrativi de Sancto Ignatio de Loyola et de Societatis Iesu initiis*, t. 3: *Narrationes scriptae ab anno 1574 ad initium saeculi XVII*, edidit Candidus [Cándido] de Dalmases, Romae: apud „Monumenta Historica Societatis Iesu“, 1960, p. 640–641 (prieiga internete: <https://hdl.handle.net/2027/inu.30000083761258>). Ten pateikti Kojalavičiaus rankraštinio veikalo titulinis ir dorsalinis įrašai, net pacituotas tekstas ir yra nurodyta signatūra (*ARSI Vitae* 25). Ten pat pažymėta, kad autorių, rašiusių apie Lancicijų, sąrašas pateikiamas leid.: *Collectanea Lanciciana*, ed. Martinov, Parisiis: apud Carolum Taranne, 1877, p. IX–XII. (Šiuo leidiniu pasinaudoti galimybės neturėjome.)

⁶ Ant išlikusio Kojalavičiaus sukurtos Lancicijaus biografijos rankraščio antraštinio lapo yra 1657 m. data, liudijanti, kad jau tada turėjo būti parašytas pirmasis variantas, kuris vėliau buvo peržiūrėtas. Žr. išn. 4.

ir autorystė bus aptarta vėliau). Turimame nuoraše nėra nurodytas jos autorius, nėra išlikęs ir jos originalas, jokie gretutiniai šaltiniai nemini jos parašymo ir nepaiškina atsiradimo aplinkybių. Visas rankraščinio veikalų pavadinimas: *Vita, et virtutes V. P. Nicolai Lancicij / Societatis JESU*⁷. Gali būti, kad jis suteiktas ne paties autoriaus, o vėlesnio perrašinėtojo, bet apskritai puikiai tinka tekstui įvardyti, tad toliau tekste trumpindami jį vadinsime *Vita et virtutes*.

Rankraštis saugomas Lenkijos mokslų akademijos bibliotekoje Krokovoje⁸. Tyrimo metu naudojoms Jovaišos maloniai suteikta šio rankraščio skaitmeninė kopija, daryta iš mikrofilmo. Taip pat naudojoms iš šios kopijos padarytu perrašu⁹ ir didžiosios teksto dalies vertimu¹⁰.

Straipsnyje, skirtame Mikalojui Lancicijui, Jovaiša pasinaudojo šio teksto duodamomis žiniomis apie Lancicijų ir pateikė pagrindinę informaciją apie rankraštį¹¹. Remdamiesi šiuo aptarimu čia pakartosime pagrindinius duomenis ir šiek tiek juos papildysime, nes baigdami straipsnį turėjome progą *de visu* apžiūrėti Krokovoje saugomą rankraštį.

Veikalo rankraštis lotyniškas. *Vita et virtutes* nėra atskiras rankraštinis saugojimo vienetas, bet užima didesnės rankraštinės knygelės didesniąją pusę ir yra pats pirmasis šios įvairių užrašų knygelės, kurią galima vadinti ir *silva rerum*¹², tekstas. Minėtas pavadinimas *Vita, et virtutes V. P. Nicolai Lancicij / Societatis JESU* įrašytas ne atskirame, o tame pačiame puslapyje, kuriame tekstas ir prasideda. Prie pavadinimo iš dešinės yra priedas kiek smulkesniu raštu: *Domus Tertiae Probationis / Vilnen[is] S[ocieta]tis IESU ad S. Raphaellem*¹³. Formuluoatė vienareikšmiškai nepatvirtina, kad biografija būtinai čia buvo perrašyta, nors taip leidžia manyti (kaip ir kitos aplinkybės bei kai kurie greta esantys rankraštinės knygelės tekstai). Minėtoji pastaba-priedas

⁷ *Garbingojo tėvo Mikalojaus Lancicijaus SJ gyvenimas ir dorybės*.

⁸ Biblioteka Naukowa Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, rankr. Nr. 1010.

⁹ Ritos Katinaitės atliktas vykdant Nacionalinės lituanistikos plėtros 2009–2015 m. programos projektą „Nacionalinis Lietuvos biografistikos paveldas (XVI–XIX a.): paieškos, tyrimas, rengimas publikavimui“ (sut. reg. Nr. LIT-1-6), finansuotą Lietuvos Mokslo Tarybos.

¹⁰ Onos Daukšienės vertimas darytas vykdant tą patį projektą. Kai cituojant šiame straipsnyje *Vita et virtutes* vertėjas nenurodomas, tos teksto dalies vertimas yra straipsnio autoriaus.

¹¹ Liudas Jovaiša, *op. cit.*, p. 194.

¹² Ta pačia prasme, kaip apibrėžta Liudo Jovaišos šiame *Senosios Lietuvos literatūros* numeryje skelbiamame straipsnyje, žr. p. 200.

¹³ „Jėzaus Draugijos Vilniaus terciato namai prie Šv. Rapolo [bažnyčios]“.

(panaši ir į nuosavybės įrašą), galėjo būti skirta mums rūpimam tekstui kaip integraliai rankraštinės knygelės daliai, ir reikšti, kad kitados jis priklausė Vilniaus jėzuitų terciato namams prie Šv. Rapolo bažnyčios. Bet, pavyzdžiui, gali tiesiog rodyti, kad nežinomas perrašinėtojas naudojosi ten buvusiu originalo (protografo) egzemplioriumi. Gali būti net taip, kad šis įrašas nurodo visos rankraštinės knygelės priklausymą šio terciato bibliotekai (rankraštinės knygos būdavo saugomos greta spausdintų, pažymimos ir kataloguose), tačiau biblioteka niekur nepaminėta. Tikslų laiką ir sudarytoją nustatyti sunku. Terciatas Vilniuje veikė 1709–1773 m. Taigi knygelė ir mums rūpimas *Vita et virtutes* perrašas terciate galėjo būti padarytas arba atsidurti ganėtinai vėlai, labai apytikriai XVIII a. viduryje arba kiek anksčiau. Tad *Vita et virtutes* yra originalo arba kokio nors kito ankstesnio perrašo nuorašas. Kad rašyta XVIII a., rodo ir kituose tos knygelės tekstuose minimos XVIII a. datos, asmenys (pvz., l. 57v minimi 1710 m., o Tomas Lonckis, kurio nekrologas pateikiamas, mirė 1729 m. – tai minima l. 47r).

Po pavadinimo prieš tekstą yra dar viena pavadinimą pakartojanti aiškinamoji paantraštė: *Epistola cujusdam e Societate ad alium ejusdem Societatis de vita et virtutibus P. Nicolai Lancicii*¹⁴. Iš formulavimo aišku, kad ji, kaip galbūt ir pats pavadinimas, suformuluota ir įrašyta ne autoriaus, o nežinomo perrašinėtojo¹⁵. Lieka neaišku, ar autorių jis nutylėjo sąmoningai, ar jis jau buvo nežinomas perrašinėjant, nebuvo paminėtas protografe. Ši paantraštė tarsi patikslina pavadinimą bei jį sujungia su tolesniu tekstu – paruošia skaitytoją, kad jis pernelyg nenustebtų jau iš pirmųjų žodžių paaiškėjus, kad jis rašytas kaip laiškas.

Visą rankraštinę užrašų knygelę sudaro 77 lapai. Jos matmenys 19x16 cm, įrišta kukliais odiniais tamsiai rudais viršeliais. Pirmajame lape *recto* yra su tolesniu turiniu nesusijusių įrašų (kažkokios apskaitos pastabų), *verso* šis lapas yra tuščias (jį galima traktuoti ir kaip visos knygelės viršelio lapą)¹⁶.

¹⁴ „Vieno Draugijos nario laiškas kitam tos pačios Draugijos nariui apie t. Mikalojaus Lancicijaus gyvenimą ir dorybes“.

¹⁵ Čia reikia pastebėti, jog nėra aišku, ar tikrai autoriaus nepasirašytas buvo pirminis rankraščio variantas, jei jis išties, svetur parašytas, pasiekė Lietuvą laiško pavidalu. Gali būti, kad pavardę nuimti dėl kokių nors priežasčių nusprendė vėlesni jo saugotojai ir perrašinėtojai jėzuitai.

¹⁶ Knygelėje yra ir daugiau nepirrašytų puslapių: antai l. 46 – tuščias ir turbūt todėl yra nenumeruotas, numeris 46 archyvaro pieštuku užrašytas jau ant kito lapo. Paskutinis lapas – l. 77r tuščias, o l. 77v yra XIX a. įrašų, nesusijusių su rankraščio turiniu.

Nuo l. 2r prasideda *Vita et virtutes* tekstas. Ši mums rūpimą rankraštį (kartu – pirmąją rankraštinės knygos dalį) sudaro 44 lapai – taigi jis užima didžiąją dalį visos rankraštinės knygelės. *Vita et virtutes* tekstu yra užpildyti 85 puslapiai (paskutiniojo puslapio – tik trečdalis; neprirašytas ir paskutinis puslapis – l. 44v)¹⁷. Apžiūrinami *de visu* originalą pamatėme, kad vis dėlto jame yra foliacija, kurios nesimatė mikrofilmo kopijoje, lapų numeriai įrašyti pieštuku dešiniajame viršutiniame kampe. Šia foliacija toliau remiamės cituodami. *Vita et virtutes* prasideda l. 2r ir tęsiasi iki l. 44r.

Kiti knygelės, kurios pradžioje yra *Vita et virtutes*, tekstai yra religinio, daugiausia su Jėzaus Draugija tiesiogiai susijusio turinio¹⁸, leidžiančio gana vienareikšmiškai manyti, kad rankraštinė knyga buvo sudaryta kokio nors jėzuito privačioms, visų pirma dvasinėms, reikmėms. Kadangi knygelės turinys (ypač nuo l. 64r) tinkamas jėzuitų ugdymui, ypač terciate, galima spėlioti, kad ją sudarė kuris nors iš XVIII a. ketvirtame-penktame dešimtmetyje Vilniuje atlikusių terciatą tėvų jėzuitų.

Knygelės popieriaus vandenženklis, kuris padėtų datuoti perrašą (bet ne originalą!), yra atsidūręs per sulenkimą ir patenka į įrišimą, todėl jo nustatyti nesiėmėme.

¹⁷ Lotyniško teksto kompiuterinio perrašo apimtis – 49 standartiniai puslapiai arba apie 3,6 a.l.

¹⁸ Detalesnį visos knygelės turinio aptarimą paliekame ateičiai. Čia trumpai paminėsime ją sudarančius elementus: lentelė su duomenimis apie pirmuosius į Draugiją pašauktus tėvus, pradėdant nuo Ignaco Lojolos (l. 45r); lentelė (nusirašyta iš 1706 m. *La Croix* Romos leidinio), leidžianti nustatyti tikslią brevijoriaus maldų valandą (l. 45v); 2 spausdintų lapų tarpas – šv. Ignaco globai priskiriamo 1665 m. įvykusio išgijimo stebuklo aprašymas (l. 46r–47v); stebuklingų įvykių, priskiriamų šv. Ignaco, šv. Pranciškaus Ksavero, šv. Stanislovo Kostkos pagalbai, ir kitokių aprašymai (l. 48r–56v; minimos 1711, 1712 m. datos); jėzuito Tomo Lonckio (Tomasz Łącki), vieno žymesnių katechetinių, asketinių veikalų autorių, mirusio Vilniuje 1729 m., gyvenimo aprašymas (l. 57r–58v); poetinis kūrinys minėtojo t. Lonckio laidotuvių proga iš 45 „epigramų“, parašytas retorikos studentų lotyniškai ir, daugiausia, lenkiškai – *Luctus Poeticus in obitu R. Patris Thoma Łącki defuncti 3tia Augusti a Rhetoribus Sctt. Jesu* (l. 59r–60v); šv. Stanislovo Kostkos laiškas ir įvairių kitų laiškų pavyzdžiai (61r–63r), lentelė su stulpeliu surašytais 21 vardais ir pavardėmis bei skaičiais ties jomis (63v); maldingi pamąstymai, skirti tiems, kas svarsto palikti Draugiją (64r–67v); 10 pagundų palikti vienuoliją aptarimas (l. 67v–71r); 7 motyvų pasilikti vienuolijoje aptarimas (l. 71r–73v); apie bausmes „šiam gyvenime“ ir įvairius blogus nutikimus, patirtus palikusiujų Draugiją ((l. 74r–74v); meditacija apie dvasinį sugrįžimą į vienuoliją (l. 75r–76v).

2. AUTORIAUS AUTOBIOGRAFINIAI DUOMENYS VITA ET VIRTUTES TEKSTE

Daugelis biografinio veikalų *Vita et virtutes* vietų rodo, jog autorius asmeniškai pažinojo Lancicijų. Aprašydamas Lancicijaus gyvenimą jis įterpia nemažą detalių apie save. Vienas iš anoniminių rašytojų tikslų buvo pateikti tikrus duomenis, kuriuos jis patikimu būdu sužinojo iš kitur arba gali pats paliudyti. Tad autorius labai noriai kiekviena proga pabrėžia asmeninę pažintį su Lancicijumi, bendravimą su juo, įsimintinus tokio bendravimo atvejus įvairiais gyvenimo laikotarpiais, įvairiomis aplinkybėmis ir įvairiose vietose. Įvykius savo akimis regėjusio liudininko pozicija, turinti rodyti užrašų patikimumą, lemia, kad visame tekste gausu vietų, kuriuose skamba „man girdint pasakė“, „kaip pats girdėjau“, „tuomet dalyvavau“, „pats man papasakojo“, „kaip pats pastebėjau“, „man pasakė“ ir pan.¹⁹

Visi tokie gausūs posakiai ir daugelis kitų vietų liudija apie įsidėmėtinai sodrų teksto autobiografiškumą. Tokios reminiscencijos dažnai nėra įrėminamos nurodant kokias nors labai konkrečias aplinkybes, bet šių užuominų, sporadiškai patvirtintų konkrečiomis detalėmis, vis dėlto esama gana daug. Toliau kreipsime dėmesį ne į visas jas, bet visų pirma į tas, kurios ves į galimybę identifikuoti autorių.

Net ir jau pateiktuose (išn. 19) pavyzdžiuose dėmesį turėtų atkreipti apibūdinimas „mano trečiaisiais metais“ ir pan. – vis pasikartojantis terciato minėjimas. Tai buvo atskiras vienerių metų trukmės rekolekcijų, dvasinių pratybų bei išbandymų laikotarpis jėzuitiškos formacijos kelyje. Autorius aiškiai ir ne kartą mini konkretų laiką ir vietą, tad skaitytojui aišku, jog terciatą jis atliko Nesvyžiuje tuomet buvusiuose Lietuvos provincijos terciato namuose 1647–1648 m. Tai mums svarstant apie galimą autorių bus labai svarbus, bet ne vienintelis orientyras. Skaitant akivaizdu, kad iš savojo terciato, kuriam vadovavo Lancicijus, autorius turi labai daug medžiagos, užrašų bei atsiminimų, kuriais naudojosi rašydamas. Tekste yra mažiausiai 18 vietų, kuriose rašantysis apie Lancicijų liudija prisimindamas jį kaip savo „trečiųjų metų“

¹⁹ *me audiente multoties dixit* (l. 11r), *[q]uadam vice in meo tertio anno de hac re agens, dixit* (l. 8r), *etiam quemadmodum mihi dixit* (l. 14r), *[q]uadam vice nobis in tertio anno, dum de hac re ageret, dixit* (l. 14v), *ut ipse ab illo publice audivi* (l. 14v) etc. Panašaus pobūdžio pasakymų dar yra: l. 17v, 18r, 19r, 19v, 20v, 31r, 33r, 34r, 36r, 38r, 39r, 39v, 40r, 40v.

vadovą, autoritetą, padariusį didelį įspūdį ir savo asmeniu bei elgesiu, ir dvasiniais pamokymais.

Nors itin dažnos yra su terciatu susijusios autobiografinės žinios, tačiau tai buvo ne vienintelė gyvenimo proga, kai autoriui teko tiesiogiai bendrauti su Lancicijumi. Bandydami grupuoti tokio pobūdžio autoriaus apie save pateikiamas žinias pastebime kelias užuominas iš dar ankstyvesnio jo gyvenimo vienuolijoje laikotarpio, kurį jis praleido Vilniuje. Tik po to chronologiškai turėjęs būti terciatas Nesvyžiuje, o trečioji vieta, kurioje liudijama gausiai buvus progų bendrauti su Lancicijumi, – Braunsbergas. Kai kur biografiniame pasakojime dar įsiterpia žinių iš Vilniaus kolegijos ar, tarkime, Kališo ir kitur, kur buvojo ir gyveno Lancicijus, bet nėra akivaizdžiai ir vienareikšmiškai paliudyta apie asmeninį autoriaus dalyvavimą, bendravimą su Lancicijumi tose vietose. Dažnai iš teksto visai aišku arba galima pakankamai tvirtai spėti, kad žinios tokiais atvejais buvo gautos iš kitų šaltinių, o daugeliu atvejų, taip pat ir dėl istorinių aplinkybių, akivaizdu, kad ten autorius pats būti negalėjo.

Toliau pažvelkime į vietas, dėl kurių autobiografiškumo ir tiesioginės Lancicijaus bei jį aprašiusio jėzuito gyvenimų sankirtos abejonių nekyla: tai Vilniaus, Nesvyžiaus ir Braunsbergo autobiografiniai paminėjimai, kurie galbūt priartins ir prie autoriaus asmens geresnio pažinimo bei identifikavimo. Kadangi analizuojamas tekstas nėra lengvai prieinamas skaitytojui, o aptariamose vietose konkrečias aplinkybes dažnai tenka išskirti ir rankioti išsižiūrint į autoriaus aptakias formuluotes ar fragmentiškas užuominas, teks pateikti nemažai rūpimų vietų citatų.

2. 1. VILNIUS

Vilnių, Vilniaus kolegiją autorius apskritai mini gana dažnai, bet ten jam su Lancicijumi susidurti teko turbūt tik labai trumpai, nes beveik visur remiamasi kitų vienuolijos narių liudijimais. Tekste yra viena vieta, svarbi dėl gana aiškiai nusakyto laiko: *Nobis, futuris tunc theologis, cum recens ex Bohemia exercitia traderet, dixit omnes futuros in tertio anno sub se, quod et factum est* (l. 28r)²⁰. Tačiau Vilnius ar kolegija šiame sakinyje, deja, nepaminėti. Mintį, kad tai vyko Vilniuje, siūlo greta esantis sakinytis su visai kitu įvykiu iš Vilniaus

²⁰ „Mums, tuomet būsimiems „teologams“, kai ką tik atvykęs iš Čekijos vedė dvasines pratybas, pasakė, kad visi terciate būsime jam vadovaujant, – taip ir įvyko.“

kolegijos (*Professori in Vilnensi Universitate philosophiae p. Christophoro Klewinski mortem praedixit*²¹). Autorius galėjo įvykius grupuoti pagal vietą, nors nebūtinai. Didžiausia yra tikimybė, jog minėtame epizode su Lancicijumi susidurta buvo būtent Vilniuje; taip galvoti mus verčia cituotu sakiniiu perduodama informacija ir bendros istorinės bei Lancicijaus biografijos žinios: žinome, kad Lancicijus Čekijoje darbavosi 1635–1643 m. Grįžęs į Lietuvą 1643–1649 m. ėjo terciato rektoriaus pareigas Nesvyžiuje. Galime manyti, kad autoriaus aprašomas susitikimas ir pokalbis įvyko Lancicijui grįžus iš Čekijos, bet dar nenuvykus į Nesvyžių, ir logiškiausia, jei tas pokalbis būtų vykęs Lietuvos provincijos centre Vilniuje, kur Lancicijus galėjo turėti progą pabendrauti bei dvasinio gyvenimo pamokų duoti būsimiems teologijos kurso studentams. Anonimas autorius aiškiai sako, kad bendravo su Lancicijumi kaip būsimio teologijos kurso klausytojas, t. y. turbūt kursui dar neprasidėjus, – 1643 m. vasarą ar rudenio p. Veiksmo lokaciją Vilniuje patvirtina ir tai, kad teologijos kursas Lietuvos jėzuitams 1643 m. tikrai buvo dėstomas Vilniaus kolegijoje. Vadinasi, teksto autoriaus turėtume ieškoti tarp 1643 m. Vilniaus akademijos teologijos pirmakursių. Ir būtent tarp tų „teologų“, kurie vėliau terciatą jo vadovaujami atliko Nesvyžiuje, mat autorius liudija, jog Lancicijaus pranašystė išsipildė.

Lancicijaus grįžimą iš Čekijos autorius prisimena ir dar vienoje vietoje: *Primo anno post reditum e Bohemia in Litvianiam saepe illum, cum exercitia nobis traderet, et etiam alias audivi dicentem [...] (l. 14v)*²². Nors žinia nėra itin konkreti, sugretinus ją su kitomis darosi gana aišku, jog ji priskirtina autoriaus teologijos studijų Vilniaus akademijoje pradžios laikui – 1643 m. Iš šios žinutės galime papildyti savo įsivaizdavimą apie tuometinį autoriaus ir Lancicijaus susidūrimą. Matyti, jog jis nebuvo tik momentinis ar atsitiktinis. Lancicijus būsimiems „teologams“ prieš jų studijas, o gal ir kitiems, vedė vienokias ar kitokias ignaciško pobūdžio dvasines pratybas (*exercitia*) – tai paminėta abiem atvejais.

Daugiau kokios nors autobiografinės užuominos į konkrečias aplinkybes, kuri leistų teigti, kad autorius pats buvo būtent Vilniuje tam tikru aiškiu

²¹ „Vilniaus universitete filosofijos profesoriui t. Kristoforui Klewinskiui išpranašavo mirtį.“

²² „Pirmaisiais metais po jo grįžimo iš Čekijos į Lietuvą, kai vesdavo mums pratybas, taip pat ir kitur dažnai girdėjau jį sakant.“ (Vertė Ona Daukšienė.)

momentu, deja, nerandame. Tačiau, atrodo, iš to paties laiko Vilniuje turi būti ir ši žinia: *Anno 1643 dixit publice me audiente esse jam triginta annos, ex quo beatis aliud non invideret, quam quod [...]* (l. 25v)²³. Vieta, kur tai buvo pasakyta, kaip matome, nėra nurodyta, taigi, griežtai tariant, nėra įrodoma. Tačiau ši citata bent jau aiškiai sako, kad asmeniniai autoriaus atsiminimai apie Lancicijų (turbūt imami iš savų užrašų) prasideda būtent 1643 m.

Dar viena ar kita vieta mums patvirtina, kad Vilniaus akademijos aplinką bei kai kuriuos asmenis anoniminis Lancicijaus biografas gerai pažinojo, tad turėjo čia studijuoti ar kitomis aplinkybėmis praleisti nemažai laiko. Tokia frazė, sudaranti mums rūpimą kontekstą, gali būti kad ir ši, atrodo, nuspalvinta asmeniniais atsiminimais: *Vilnae in triclinio nostro, cum eo se ante alios sub finem examinis cum altero sene Hispano p. Desoxo contulisset, habuit revelationem de damnato canonico cujusdam ecclesiae ob oppressionem subditorum (fuit enim oeconomus episcopi), de quo postea ad patrem quendam nostrum, confessarium episcopi, scripsit* (l. 32v)²⁴. Galime pagrįstai įsivaizduoti, kad autorius buvojo Vilniuje, žinojo ir minimą valgomąjį (*triclinium* vadina *nostrum*), ir profesorių ispaną Benediktą de Soksą²⁵, ir Lancicijaus rašytą laišką, ir kas buvo tas minimas velionis kanauninkas (dėl kompromituojančio žinios pobūdžio neįvardijamas). Greičiausiai viskas vyko minėtų teologijos studijų, prasidėjusių 1643 m., laiku (pilnas teologijos kursas trukdavo 4 metus). Visos šios tikslios ar kontekstą sudarančios žinios labai pritiks prie toliau mūsų aptarsimų biografinių duomenų, leidžiančių nustatyti autoriaus asmenį.

²³ „1643 m. viešai, man girdint, pasakė, kad jau praėję trisdešimt metų, kai palaimintiesiems nepavydi nieko kita, o tik [...]“

²⁴ „Vilniuje, mūsų valgomajame, kai ten, baigiantis sąžinės ištyrimui (?), buvo atėjęs kartu su kitu senyvu ispanu t. De Soksū, patyrė apreiškimą apie vienos bažnyčios kanauninko [amžiną] pasmerkimą dėl to, kad [šis] labai engė pavaldinius (mat buvo vyskupo ekonomas), apie kurį po to parašė vienam mūsų tėvui, vyskupo nuodėmklausiu.“

²⁵ Benedictus de Soxo, nuo 1624 iki 1655 m. Vilniaus akademijoje įvairias pareigas užėmęs teologijos daktaras, profesorius, 1643–1646 m. – rektorius. Jo biogramą žr. Ludwik Piechnik, *Dzieje Akademii Wileńskiej*, t. 2: *Rozkwit Akademii Wileńskiej w latach 1600–1655*, Rzym: apud „Institutum Historicum Societatis Jesu“, 1983, p. 34–35. Čia, pvz., rašoma, kad de Soksas kartu su Mikalojumi Lancicijumi ir provincijolu Jonu Gruževskiu 1645 m. vyko į aštuntąją generalinę Draugijos kongregaciją Romoje. 1646 m., grįžusį į Vilnių, per Kalėdas jį ištiko vienos pusės paralyžius. Nors varžomas negalios, toliau tęsė mokslinius darbus.

Vos viena, pirmoji anksčiau aptarta žinutė iš Vilniaus duoda šį tą konkretesnio autoriaus identifikavimui, tačiau yra labai daug konkrečių atsiminimų iš Nesvyžiaus. Ir veikale perteikiamos, ir mūsų iš kitur turimos Lancicijaus biografijos žinios neleidžia abejoti, kad autorius Nesvyžiuje terciatą atliko Lancicijaus vadovaujamas 1647–1648 m. ir tuo metu asmeniškai su juo daug bendravo. Šiuos faktus, bent jau labiausiai įsimenamus, anonimas turėjo pasižymėti, užsirašyti, nes kai kas yra papasakota dienos tikslumu. Antai tikslią datą, kada 1647 m. prasidėjo terciatas, mums nurodo toks sakinytis: *Opinionem illam de salvandis omnibus, qui in Societate moriuntur, firmissime tenebat, in cuius confirmationem [...] referam ad solatium Societatis, quod contigit me praesente sub initium mei tertii anni 4 Octobris 1647, die Veneris, proxime post festum b. Borgiae [...]* (l. 21v–22r)²⁶.

Terciato laikus prisimindamas autorius liudija, kas dažnai vykdavo Lancicijui aukojant Mišias koplyčioje – nuo jį mušančio karščio į Mišių pabaigą nusilpdavęs (l. 6v), taip pat aprašo elgesį žiemą aukojant Mišias „mūsų apšildomame kambaryje“ (l. 4or); mini, kad tuo metu Lancicijus turėjo parašęs nemažą dalį veikalėlio *De vera sanctitate*, kuriuo naudojosi sakydamas dvasinius paraginimus, tačiau jo taip ir neužbaigė, nors po to dar penkerius metus (maždaug tiek ir išeina nuo 1647/1648 iki 1653 – Lancicijaus mirties metų) gyveno (l. 1or); autoriaus terciato laikotarpiu buvo išvykęs į Vilnių Stanislovo Kostkos SJ kanonizacijos proceso reikalu kaip tik tada, kai ten, Vilniuje, buvo ir valdovas Vladislovas Vaza (l. 13v); liudija jį smarkiai kentėjus dėl sutrinkančios sveikatos (l. 4or); mini terciato metais Nesvyžiuje mirus jaunuolį jėzuitą Joną Kochanskį ir su tuo susijusius Lancicijaus patarimus, kaip reikia pasitikti mirtį (l. 4ov); mini ir tai, kad būdamas Nesvyžiuje dar 1648 m. pradžioje Lancicijus išpranašavęs kazokų neramumus (l. 28v).

Vita et virtutes autorius cituoja daug per terciatą įvairiomis progomis Lancicijaus pasakytų ir, matyt, užrašuose pasižymėtų įsidėmėtinų posakių (l. 14v, 15r), papasakoja atmintyje įstrigusius Lancicijų charakterizuojančius epizodus, minėdamas ir terciatą, ir konkrečius trečiuosius asmenis, kuriems dalyvaujant tai įvykę.

²⁶ „Tos nuomonės, kad visi, kurie miršta būdami Draugijoje, bus išgelbėti, kuo tvirčiausiai laikėsi ir šitai patvirtindamas [...] Draugijos paguodai galiu pranešti, kas man dalyvaujant atsitiko mano terciato pradžioje, 1647 m. spalio 4 d., penktadienį, iš karto po pal. Bordžos šventės.“

Nobis in tertio anno dicebat omnia se scire, quaecunque nos agemus, aut inter nos loqueremur, sed non viis humanis, et id ip[s]um apparebat manifeste. Dederat suum opusculum de renuntiationibus **cuidam tertiano p. Roth** [čia ir toliau cituojant paryškinta mano – M. Č.] legendum, qui etiam sibi descripsit et suum exemplar alteri dedit iterum describendum, hic cum inciperet, venit pater ad hypocaustum **nostrum** et **nobis omnibus praetermissis** ad hunc, **qui ultimus inter nos sedebat**, recta perrexit eique exemplar illud accepit et vix non laceravit, certe per aliquot tempus reddere noluit, reddidit postea tamen, **et nunc est apud praedictum patrem.**²⁷ (l. 32v)

Toliau mums dar teks atkreipti dėmesį į šį terciato epizodą būtent todėl, kad apie tėvą Rothą anonimas rašo kaip apie kitą ten pat kartu buvusį asmenį.

Ypač mums svarbi ir informatyvi yra autoriaus perduota žinia, kad jo terciato „kolega“ taip pat buvo Kazimieras Kojalavičius. Taip pat – apie aplinkybes, kuriomis pats autorius gavo nusirašyti publikavimui bei viešinimui neskirtą kitą Lancicijaus knygelę – vienuolijos generalinio vyresniojo nurodymu surašytą dvasinę autobiografiją (ji *Vita et virtutes* autoriui tapo pagrindiniu ir jo daugiausia cituojamu šaltiniu). Taip pat čia mini nuolat nusirašinėjęs ir užsirašinėjęs visa, kas buvo susiję su Lancicijumi ir atrodė įsimintina:

Vota plurima habuit, quorum ego aliqua hic referam, **quae descripsi a p. Casimiro Kojalowicz, contertiano meo**, a quo et libellum seu rationem conscientiae saepius citatum, huic enim p[ater] ipse commiserat describendum, et ille non solum patri, sed etiam sibi descripsit, quamvis, ut arbitror, sibi non integre, ut nec vota omnia, sed praecipua tantum, nam intra breve tempus debuit absolvere, etiam noctu, urgebat enim occasio mittendi Romam exemplar. **Mihi autem ejusmodi non committebat, quamvis alias me amaret, quia proculdubio praevidebat me in hac vel simili occasione iis usurum, saepius enim mihi dixit me in**

²⁷ „Mums terciate sakydavo, kad viską žino, ką tik mes veikiame ar ką tarp savęs šnekame, bet ne žmonių priemonėmis – ir tai akivaizdžiai atsiskleisdavo. Davė savo veikalėlį apie atsižadėjimus paskaityti **vienam terciato dalyviui, t. Rotui**. Jis dar ir sau persirašė, o savo nuorašą davė vėl kitam persirašyti. Kai šis pradėjo, atėjo tėvas į **mūsų** kambarį ir **nekreipdamas dėmesio į mus visus** patraukė tiesiai prie to, kuris **sėdėjo tarp mūsų paskutinis**, iš jo paėmė tą nuorašą ir vos nesuplėšė; bent kurį laiką tikrai nenorėjo grąžinti, tačiau po to grąžino ir **jis dabar yra pas minėtąjį tėvą.**“

Litvania non moriturum, sed et eo perventurum, quo spero, aditum brevi aperiendum, praesertim cum sciret me etiam tunc quae audirem aut observarem diligenter notare. Sunt igitur vota haec [...].²⁸ (l. 26r–26v)

Mes net sužinome tikslų laiką, kada Lancicijus tą knygelę rašė (o Kojalavičius jo prašymu perrašė egzempliorių siuntimui į Romą): *ille scribit in praedicto libello: „Vota illa personalia, sanguine tuo subscripta, a[nn]o 1623 11 Januarii facta, ad hanc horam anni [16]47 servasti, uti et alia religionis et professionis“*²⁹ (l. 6r).

Viena žinutė (šįkart be laiko nuorodos) žymi terciato pabaigą – iš to laiko yra ir paskutinis Lancicijaus duotas patarimas ugdytiniam: *Certe cum nos dimitteret e tertio anno, hoc ultimum monitum dedit nunquam quidquam condemnandi [...]* (l. 20v)³⁰.

Apskritai apie savo „trečiųjų metų“ patirtį, kurią visų pirma praturtino Lancicijus, *Vita et virtutes* autoriaus nuomonė buvo kuo palankiausia:

Possum hoc sancte affirmare primis mei tertii anni mensibus ex illa suavissima ipsius conversatione plus me didicisse (quamvis id ipsum exiguum valde sit) quam reliquo vitae meae tempore. Veniebat enim ad nos a prandiis et a caena, et una, interdum duobus horis, aut etiam diutius nobiscum versabatur.³¹ (l. 17r)

²⁸ „[Lancicijus] buvo davęs daug įžadų, iš kurių aš čia išvardysiu keletą, – **juos nusirašiau iš t. Kazimiero Kojalavičiaus, mano terciato bendrininko**, iš kurio [nusirašiau] ir daug kartų cituotą knygelę ar sąžinės sąskaitą, nes ją pats tėvas [Lancicijus] buvo davęs perrašyti, o anas ne tik tėvui, bet ir sau persirašė, nors, manau, sau – ne visą, taip pat ir įžadus ne visus, o tik svarbiausius, nes turėjo įvykdyti darbą per trumpą laiką, net [dirbdamas] naktį, nes skubėti vertė pasitaikiusi galimybė nusiųsti nuorašą į Romą. **Tačiau man tokių darbų nepatikėdavo, nors kitais atžvilgiais mane mylėjo (mat be abejonės numatė, kad aš tokia ar panašia proga šitokiais [raštais] būčiau pasinaudojęs), juk dažnai man yra sakęs, kad aš nemirsiu Lietuvoje**, bet parvyksiu ten, kur viliuosi ir kur atvykti greitai atsivers galimybė, **juolab kad žinojo, jog aš ir tuomet stropiai rašausi tai, ką buvau išgirdęs ar pastebėjęs**. O tie įžadai yra tokie: [...].“

²⁹ „Jis minėtoje knygelėje rašo: „Tuos asmeninius įžadus, pasirašytus savo krauju, padarytus 1623 m. sausio 11 d., ištesėjai **iki šios 1647 m. valandos**, kaip ir kitus vienuolio ir profeso [įžadus]“ (vertė Ona Daukšienė). Kad tas Lancicijaus veikalas buvo rašytas 1647 m. patvirtina ir kita tekste cituojama Lancicijaus knygelės vieta vieta – l. 20r.

³⁰ „Išties mus išsiųsdamas po terciato davė šį paskutinį priesaką – niekada nieko nepasmerkti.“

³¹ „Galiu šventai patikinti, kad per pirmuosius savo terciato mėnesius iš to nepaprastai malonaus bendravimo su juo aš išmokau daugiau (nors to ir yra pernelyg maža), negu per likusį

Atidžiai skaitydami galime pastebėti ir tai, jog autorius turėjo žinių iš Nesvyžiaus (kaip ir iš kitų vietovių, kur veikė jėzuitai), kurios su juo tiesiogiai nebuvo susiję. Pvz., apie „Pranciškų N“, kurį Lancicijus ypatingu būdu Nesvyžiuje paskatino baigus kursą apsiginti laipsnį iš visos filosofijos (l. 38v –39r).

Vienoje veikalo vietoje susitelkia ir pluoštas užuominų apie persikėlimą iš Nesvyžiaus į Braunsbergą 1648 m. rudenį, bėgant nuo kazokų sukilimo grėsmės. Atrodo, Lancicijus pasitraukė vienu metu su kitais Nesvyžiaus jėzuitais (gal ir daugmaž kartu su mūsų autoriumi?), nors dar tais pačiais metais Lancicijus į Nesvyžių buvo sugrįžęs:

In autumnno autem ejusdem anni [16]48, cum Cosacorum bellum aestate inceptum in Litvaniam usque adeoque Nesvisium, ubi ipse morabatur, pervenisset nostrique omnes a furore istorum barbarorum profugerent, ipse Brunsbergam in Prussiam venit secumque scripta sua advexit [...]. Unde apparet nondum fuisse illi revelatum tempus, quo excidium illud Poloniae contingere deberet, quod et hinc patet, quia Brunsbergae tunc in publica sua adhortatione paulo post adventum suum dixit: „Post hesternam noctem non timeo amplius neque Cosacos, neque Tartaros“, – et postquam paululum substitisset, addidit: „neque Svecos“. Hac habita notitia securus iterum rediit Nesvisium.³² (l. 28v)

2. 3. BRAUNSBERGAS

Kad Lancicijus atvyko į Braunsbergą bėgdamas nuo kazokų sukilimo (išvykęs kaip ir kiti tuo metu Nesvyžiuje tą pavojų matę jėzuitai), autorius, be ką tik cituotos vietos, mini dar bent du kartus, vieną kartą nurodydamas ir konkrečiau 1648 m.:

savo gyvenimo laiką. Nes ateidavo pas mus po pietų ir po vakarienes ir vieną, o kartais ir dvi valandas ar net ilgiau su mumis bendraudavo.“

³² „O tų pačių 1648-ųjų metų rudenį, kai vasarą kilęs kazokų karas atsirito į Lietuvą iki pat Nesvyžiaus, kur jis gyveno, ir bijodami šitų barbarų visi mūsų šaliai pabėgo, jis atvyko į Braunsbergą Prūsijoje ir su savimi atsivežė savo raštus [...]. Iš to yra aišku, kad jam dar nebuvo apreikštas laikas, kuriuo turėjo ištikti ta Lenkijos pražūtis. O tai aišku ir iš to, kad tuo metu Braunsberge per viešą savo paraginimą, netrukus po savo atvykimo, pasakė: „Po vakarykštės nakties daugiau nebijau nei kazokų, nei totorių, – ir po to stabtelėjęs pridūrė: – Nei švedų.“ Turėdamas tokį įsitikinimą ramus vėl sugrįžo į Nesvyžių.“

Cum Brunsbergam Kozakos fugiens venisset a[nno] 1648 et ibi pauculas hebdomadas egisset, haud scio an decem ex maturioribus, praesertim in Gymnasio illo satis celebri fuerint, qui illi non sint confessi generaliter.³³ (l. 19r)

Cum Brunsbergam Nesvisio venisset fugiendo Cosacos, rescivit divinitus quendam e civibus majoris lucra causa domi sua mulierculas habere ad provocandam frequentiam juventutis.³⁴ (l. 3or)

Remiantis mūsų turimu tekstu galima dar patikslinti tuometinio jėzuitų atvykimo iš Nesvyžiaus į Braunsbergą laiką – prieš pal. Stanislovo Kostkos šventę. Mat autorius kitame kontekste mini turbūt būtent tos šventės metu Braunsberge vykusias Mišias, kuriose pats dalyvavo:

Sacrum autem nunquam ultra mediam horam protrahebat, interdum toto corpore sudabat ita ut caput instar camini succensi fumet, prout illi contigit etiam **me praesente Brunsbergae, dum in festo b. Kostcae ad ejus altare faceret**, unde debuit ab altari per totum templum ad sacristiam deduci non valens prae languore ipse per se incedere.³⁵ (l. 6v)

Šios Mišios turbūt įvyko 1648 m. rugsėjo 18 d. – per Stanislovo Kostkos, tuomet dar tik palaimintojo, liturginį minėjimą.

Šiam laikui turbūt turime priskirti ir kai kurias kitas pasakojimo vietas, kuriose autorius mini buvęs kartu su Lancicijumi Braunsberge, bet nenurodo konkretaus laiko:

Interdum tamen etiam extra sacrificium patiebatur excessus supernaturales, **sicut me praesente Brunsbergae** per duos dies, quem cum nos sanum quidem, sed

³³ „Kai bėgdamas nuo kazokų 1648-aisiais metais atvyko į Braunsbergą ir ten praleido keletą savaičių, nežinau, ar liko bent dešimt iš vyresniųjų [mokinių], ypač toje gana garsioje gimnazijoje, kurie nebūtų atlikę viso gyvenimo išpažinties.“

³⁴ „Kai bėgdamas nuo kazokų iš Nesvyžiaus atvyko į Braunsbergą, dievišku įkvėpimu sužinojo, kad vienas iš miestiečių dėl didesnio pelno savo namuose laiko moterėles, kad paskatintų gausiau laikytis jaunimą.“

³⁵ „Šventųjų mišių niekada neužtesdavo ilgiau kaip pusę valandos, tuo tarpu prakaituodavo visu kūnu taip, kad galva rūkdavo tarsi degantis židinytis, kaip jam atsitiko, **man taip pat dalyvaujant, Braunsberge, kai per pal. [Stanislovo] Kostkos šventę** aukėjo prie jo altoriaus, paskui teko jį nuvesti nuo altoriaus per visą bažnyčią iki zakristijos, nes iš nusilpimo pats nepajėgė eiti.“ (Vertė Ona Daukšienė.)

in cubiculo super storea jacentem visitaremus, discurrebat jucunde nobiscum, imo cum nonnihil cessaremus ultro compellabat: „Distrahite me“, nolebat enim extasim pati [...].³⁶ (l. 7v)

Kaip galime suprasti iš pateikiamos informacijos bei konteksto, ir daugiau pasakojime atsispindinčių Braunsbergo realiųjų bei su Lancicijumi susijusių nepaprastų nutikimų taip pat yra susiję su 1648 metais, nes pasakoma, jog tai įvyko „ten pat, tuo pačiu metu“ arba panašiai³⁷.

Lancicijų buvus Braunsberge jo biografas pamini dar keliais nekonkrečiais atvejais: *nam et tunc etiam Brunsbergae fuit et videbat illum luctam misericordiae divinae cum infirmitate humana. Ex illis duobus uni coadjutori ad se vocato dixit pater: „Tu ex Societate exire vis taedio castitatis. Dico tibi: prima vice, qua eam violare tentaveris, ab aemulo occideris“* (l. 31v)³⁸.

Kartais metai ir vieta, apie kurią kalbama, nurodomi labai aiškiai, o tokiose vietose liudija arba pats autorius, arba perduoda Braunsberge buvusių kitų jėzuitų liudijimą. Pvz.: *Similiter et Brunsbergae a[n]no 1648 in cujusdam juvenis vultu, qui ipsi tunc confessus fuerat generaliter, vidit splendorem supernaturalem* (l. 30r)³⁹.

Apskritai pasakojimo įtaigumą padidina bei tikroviškumo įspūdį sustiprina bendras visam aptariamam tekstui bruožas – jo autorius nesistengia perteikti vien tai, ką pats patyręs, bet pateikia ir kitų pažintų asmenų, tiesioginių liu-

³⁶ „Tačiau kai kada ir ne per Mišių auką patirdavo antgamtiškus polėkius, kaip kad man esant Braunsberge ištisas dvi dienas, ir kai jį aplankėme, sveiką, bet gulintį kambarėlyje ant plaušinio demblio, maloniai su mumis kalbėjosi, o kai šiek tiek pritolome, netgi ragino: „Prablaškylkite mane“, mat nenorėjo patirti ekstazės.“ (Vertė Ona Daukšienė.)

³⁷ L. 30r–31r. Kai tokio konstatavimo ar vietos paminėjimo nėra, o įterpiama tik data (turbūt iš asmeninių dienoraštinių užrašų), belieka spėti, ar dar terciate Nesvyžiuje, ar jau Braunsberge buvo kad ir toks 1648 m. įvykis: *Certe mihi ipsi a[n]no 1648, cum de confessione generali, aliquot ante annis illi facta nonnihil angerer, ne forte aliquid ex mea parte defuisset, dixit peccata mea jam esse dimissa.* („Išties man pačiam 1648 m., kai šiek tiek nerimavau dėl generalinės išpažinties, kurią jam buvau atlikęs prieš keletą metų, kad galbūt iš savo pusės kažką ne iki galo padariau, pasakė, kad mano nuodėmės jau yra atleistos.“) (l. 33r)

³⁸ „Nes ir tuomet taip pat buvo Braunsberge ir matė tą dieviškojo gailėstingumo kovą su žmogišku silpnumu. Iš tų dviejų vienam, [broliui] pagalbininkui, pašauktam pas save, tėvas pasakė: „Tu nori iš Draugijos išeiti bodėdamasis skaisybe. Sakau tau: patį pirmą kartą, kai pabandysi ją sulaužyti, būsi varžovo nužudytas.“

³⁹ „Panašiai Braunsberge 1648 metais vieno jaunuolio, kuris jam tuomet buvo atlikęs viso gyvenimo išpažintį, veide matė antgamtišką spindesį.“

dininkų, pasakojimus, svarbius biografiniam Lancicijaus portretui. Taip yra ir atsiminimuose apie Braunsbergą. Antai mini, kad apie vieną ypatingą tų pačių 1648-ųjų įvykį, susijusį su Lancicijumi, išgirdęs iš „gerbiamo pono Beningo“, kurį Lancicijus pas save pasikvietė pro langą, kai tas pro šalį ėjo į bažnyčią. Tuo metu, kai šis užėjęs kalbėjosi su Lancicijumi, ir pačiam ponui Beningui, ir to pono prie bažnyčios įėjimo laukusiems žmonėms visam ketvirčiui valandos buvo sustoję laikrodžiai (l. 39v). Lancicijus, atrodo, turėjo nemaža reikalų Braunsbergo seminarijoje, nes ir prieš šį sakinį esančioje pastraipoje papasakota, kaip ten besilankančiam seminaristai duodavę pasirašyti paveikslėlius su jo atvaizdu, o šis pasirašydavęs: *Sanctus Nicolaus Lancicius Societatis Jesu*. Autorius čia taip pat praneša tik ką girdėjęs, nes tuo metu sakosi ten nebuvęs: *quod ego ab illis, qui interfuerunt illo tempore, audivi (ibid.)*⁴⁰.

Paskutinį kartą tėvą Mikalojų buvus Braunsberge autorius mini 1650 m. Pvz.: *Cum esset Brunsbergae ultima vice a[nn]o 1650, scripsit ad rectorem Collegii Vilnensis, Roma ex congregatione venientem, ut Brunsbergam in reditu deflecteret* (l. 33r)⁴¹. Deja, iš šių paminėjimų negalime tvirtai teigti, kad pats biografas tuo metu ten, Braunsberge, buvo. Greičiau ne, nes veikiausiai aiškiai būtų paminėjęs, jog pats buvo, dalyvavo, regėjo ar girdėjo. Tiksliau spręsti apie jo paties buvimą nepadedą ir ši vieta, kur sakosi iš paties Lancicijaus girdėjęs apie įvykį:

Simile quid contigit Brunsbergae a[nn]o millesimo sexcentissimo quinquagesimo [1650], quod ab ipsomet patre dictum. Nam quadam vice descendens ad triclinium obvio p. Adalberto Grabenio dixit ridendo: „Pater, fui hodie Romae!“ Cumque p. Adalbertus reponeret fuisse fortasse cogitatione vel desiderio, „Non, – inquit, – vere et corporaliter fui et adstiti cuidam moniali morienti.“⁴² (l. 37r)

Turbūt 1650-iesiems metams (ar kitam laikui tarp 1649–1652 m., kai, anot enciklopedinių duomenų, buvo dvasios tėvu Braunsbergo kolegijoje) priskirtina

⁴⁰ „Tai aš girdėjau iš tų, kurie tuomet dalyvavo.“

⁴¹ „Kai paskutinį kartą buvo Braunsberge 1650 metais, parašė Vilniaus kolegijos rektoriui, grįžtančiam iš kongregacijos Romoje, kad kelyje atgal užsuktų į Braunsbergą.“

⁴² „Panašus dalykas nutiko Braunsberge 1650 metais, kaip pats tėvas [Lancicijus] yra sakęs. Nes kartą leisdamasis į valgomąjį sutiktam t. Albertui Grabenijui juokdamasis pasakė: „Tėve, šiandien buvau Romoje!“ O kai t. Albertas atkirto, kad galbūt jis buvęs mintyse ar troškimuose, tarė: „Ne, tikrai ir kūniškai buvau ir dalyvavau, ir stovėjau šalia vienos mirštančios vienuolės.“

ir ši žinia: *Scriptis et cuidam magnati, dum ultimo esset Brunsbergae, paucis ante mortem suam annis, de alio magnate, recenter mortuo et damnato, ut ille caveret ab iis, propter quae iste damnatus esset, quod ipse tum multis audientibus dixit.*⁴³ (l. 32v)

O tolesnis sakiny s rodo, kad iš Braunsbergo Lancicijus išvykdavęs įvairiais reikalais:

Eo tempore, cum Varmiae esset in missione apud perillustrem d. Albertum Rudnicium, praepositum illius ecclesiae tum infirmum, inde scribebat ad rectorem Brunsbergensem patrem Thomam Klagium, indicando illi quaedam, quae illo in suo fiebant et, ut occurreret rebus aliquibus, quae afficere possent gymnasii istius aut Societatis bono nomini, et ejusmodi literarum fasciculum vidi bene grandem; cum mortuus fuisset, ipso praesente dictus praelatus paucis horis, quatuor circiter, a morte, cognovit certis quibusdam signis, ut ajebat, illum jam esse in caelo, et cum post aliquot dies funeri interesset in ecclesia cathedrali Varmiensi, aliis omnibus celebrantibus in nigris de defunctis, ipse in albis celebravit de confessore non pontifice.⁴⁴ (l. 33v)

1650 m. data šiems atsiminimams ir liudijimams tinka juo labiau, kad minimas Tomas Klagijus (Klage) Braunsbergo kolegijos rektoriumi buvo tik nuo 1650 m. (iki 1653)⁴⁵, aprašytieji įvykiai siekia ir 1651 m. pradžią, nes minimas Varmijos kapitulos prepozitas Albertas Rudnickis mirė 1651 m. sausio 25 d.

⁴³ „Kai paskutinį kartą buvo Braunsberge, keleriems metams likus iki savo mirties, parašė ir vienam didikui apie kitą didiką, neseniai mirusį ir [amžiams] pasmerktą, kad anas vengtų tokių dalykų, dėl kurių tas buvęs pasmerktas, ir tai tuomet pasakė daugeliui girdint.“

⁴⁴ „Tuo metu, kai buvojo Varmijoje, misijoje pas šviesųjį p. Albertą Rudnickį, tos bažnyčios prepozitą, kuris tuomet sirgo, iš ten rašė Braunsbergo rektoriumi tėvui Klagijui, nurodydamas šį bei tą, kas toje jo [kolegijoje] darėsi ir kad užbėgtų už akių kai kuriems dalykams, kurie galėtų pakenkti tos gimnazijos arba Draugijos geram vardui. O tokių laiškų mačiau gana didelį ryšulėlį. Kai minėtasis prelatas, jam būnant šalia, pasimirė, po kelių valandų nuo mirties, maždaug po keturių, iš tam tikrų ženklų, kaip sakydavo, patyrė, kad jis jau yra danguje, ir kai po keleto dienų dalyvavo laidotuvėse katedrinėje Varmijos bažnyčioje, visiems kitiems [kunigams] celebruojant juodais drabužiais kaip už mirusį, jis celebravo baltais – kaip už išpažinęją ne vyskupą.“

⁴⁵ „Klage (Clagius, Klagius) Tomasz“, in: *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*, opracował Ludwik Grzebień SJ, Kraków: WAM, 1996. Internete: <http://jezuici.krakow.pl/cgi-bin/rjbo?b=enc&q=KLAGE&f=1>.

Po šių pavyzdžių galime apibendrinti, kad Braunsbergo atsiminimų ir faktų gausa aptariamame tekste rodo, kad autoriui ten teko būti kartu su Lancicijumi. Greičiausiai kartu (arba su nedideliu atotrūkiu) Braunsberge jis atsidūrė atvykęs po terciato 1648 m. Kai kurios kitos žinios yra iš vėlesnių, 1650 ar 1651 m., tačiau nėra pasakyta, kad autorius ten tuomet buvęs kartu su Lancicijumi⁴⁶.

O apskritai Braunsbergas labai dažnai yra autoriaus akiratyje, mielai pateikiamos susijusios su Lancicijaus gyvenimu Braunsberge detalės – tai tarsi rodytų, jog rašant jos buvo dar labai gyvos autoriaus atmintyje. Pateikiama nemąža įsimintinų Lancicijaus gydymo ir pranašavimo dovaną rodančių įvykių. Paskutinėje biografijos dalyje (nuo l. 27v), skirtoje tiems neįprastiems, su Lancicijumi susijusiems stebuklingiems įvykiams (apsireiškimams, pasirodymams, pranašystėms ir kitoms „malonėms“ bei stebuklams), Braunsbergas paminėtas dvidešimt kartų. Visų šių atvejų čia pateikti nėra reikalo, nes jie, išskyrus aptartuosius, nelabai padeda identifikuoti biografijos rašytoją.

2. 4. SVARBESNIEJI MINIMI AUTORIAUS PAŽĪSTAMI ASMENYS

Autorius, rašydamas apie Lancicijų, naudojosi įvairiais šaltiniais bei gyvais liudijimais. Tad jis mini nemaža asmenų: vienus įvardija, kitų aiškiai neįvardija. Asmenys neįvardijami tada, kai tam neteikiama reikšmės arba, pavyzdžiui, esama neigiamos ar kitokių nepatogumų paminėtajam sukelti galinčios medžiagos (kartais, paties Lancicijaus raštų pavyzdžiu, vietoj vardo ar pavardės įrašoma „N.“ (antai l. 34r, 37v, 38v, 39r, 41r). Akivaizdu, kad konkretūs vardai, ypač susiję su ankstesniais Lancicijaus gyvenimo metais Romoje ir kitur, kai biografas jo nepažinojo, imti iš įvairių rašytinių šaltinių bei paties Lancicijaus raštų. Šių paminėtų asmenų čia neaptarsime, nes jie negali padėti identifikuoti biografo. Reikšmingesnės mums yra užuominos apie paties autoriaus pažinotus žmones. Kai kuriuos amžininkus autorius mini ne kartą, ypač tuos Draugijos narius, kuriuos asmeniškai pažinojo ir bendravo su jais tiek tiesiogiai, tiek laiškais. Šis pažįstamų ratas gali padėti kaupiant autorystę patvirtinančius įrodymus, tad verta į juos atkreipti dėmesį, ypač tada, kai tekste nurodoma papildomų aplinkybių.

⁴⁶ Autoriaus užuomina, kad jis matęs Lancicijaus laiškų pundelį net galėtų sufleruoti, kad tuos įvykius jis aprašęs *ex post*, remdamasis išlikusia jam prieinama informacija, o nėra tiesioginis jų liudininkas.

Visų pirma į akis krenta minimas t. **Kazimieras Kojalavičius** (įvardytas 3 kartus), autorius neslepia kartu su juo atlikęs terciatą 1647/1648 m. ir liudija, jog Lancicijus būtent Kojalavičiui, o ne jam tais metais patikėjęs perrašyti ypač asmenišką autobiografinę „knygelę“ (*libellum*), kad galėtų ją išsiųsti į Romą. (Ši knygelė tampa pagrindiniu autoriaus cituojamu šaltiniu pasakojime apie Lancicijaus asmenį.) Norėdamas pabrėžti buvęs ne mažiau nei Kojalavičius artimas Lancicijui, autorius priduria, kad Lancicijus ir jį mylėjęs (l. 26r)⁴⁷. Įdomi žinia, kad Lancicijus išgydęs ir Kojalavičiaus akių ligą – šis, pridėjęs prie akių duotą perrašyti rankraštinę Lancicijaus knygelę (rašytą Lancicijaus, bet nepasakyta, ar tą pačią anksčiau minėtąją), atsikratė negalavimo (l. 37v).

Mūsų aptariamas autorius žinojo, kad ir Kojalavičius renka medžiagą apie Lancicijų ir rašo jo biografiją, apie tokią Kojalavičiaus veiklą jis buvo informuotas ir po Lancicijaus mirties. Greičiausiai asmeniškai iš paties Kojalavičiaus sužinojo (nors taip tiksliai nepasakoma), kad anas, prieš jėzuitams pasitraukiant iš Lietuvos (suprantama, 1655 m. – nuo Tvano), jau turėjo surinkęs daugiau kaip trisdešimt paliudytų stebuklų, per pirmus dvejus metus po mirties įvykusių netoli Lancicijaus palaidojimo vietos, t. y. Kaune ir apylinkėse (*ibid.*)⁴⁸.

Autorius turbūt visų pirma turi galvoje Kojalavičių, kai mini, jog buvo kitų jėzuitų, rinkusių medžiagą apie Lancicijų ir ketinusių aprašyti jo gyvenimą. Tai žinodamas jis nesirūpinęs užrašyti visų žinių apie Lancicijaus patirtas malones ir kt. (l. 28r)⁴⁹.

Kiti du dažnai paminėti asmenys – **broliai jėzuitai Grabenijai**. Bent 9-iais iš tokių atvejų minimas t. **Morkus Liudvikas Grabenijus** tokiuose posakiuose: *ut ipse postea retulit patri Marco Ludovico Grabenio* (l. 15r); *[h]oc ipse pater narravit postea patri Marco Ludovico Grabenio* (l. 16v); *[e]idem p. Marco Ludovico dixit ipse pater Lancicius* (l. 16v); *Dixit ipse aliquoties p. Marco Ludovico Grabenio* (l. 25v); *ut p. Grabenio asseruit* (l. 27v).

⁴⁷ Šios svarbios autobiografinės vietos citata pateikta p. 164.

⁴⁸ *P. Kojalowicz, qui materiam pro vita colligit, narravit ante discessum nostrum e Litvania habere se supra triginta miracula authentice probata, quae intra biennium a morte in isto solo exiguo tractu circum circa locum, ubi mortuus est, patrasset.* („T. Kojalavičius, kuris renka medžiagą gyvenimo aprašymui, prieš mūsų pasitraukimą iš Lietuvos pasakojo, kad turi daugiau nei trisdešimt teisiškai patvirtintų stebuklų, kuriuos [Lancicijus] įvykdė per dvejus metus nuo mirties vien šiame nedideliame krašte aplinkui vietą, kur mirė.“)

⁴⁹ *[...] cum scirem alios, qui tunc vitam ejus scripturi erant, hanc sibi curam assumpturos.* („Kadangi žinojau, kad kiti, tuomet ketinusieji aprašyti jo gyvenimą, imsis ir tuo pasirūpins.“)

Kai kada net aišku, kur ir daugmaž kada vyko Grabenijaus paliudyti įvykiai. Pavyzdžiui, keli jų yra iš „Braunsbergo laikotarpio“, kai ten Lancicijus su kitais buvo atvykęs iš Nesvyžiaus, traukdamasis nuo kazokų grėsmės, vadinasi, nuo 1648 m. pabaigos. Galima būtų stengtis nustatyti net kai kurių įvykių tikslesnį laiką (pvz., kai paminima Varmijos kanauninko Šambogeno (*Schambogen*) liga ir netrukus ištikusi mirtis l. 30r–30v), tačiau vis tiek nežinotume, kada, kokiomis aplinkybėmis ir net koku būdu apie tai jis gavo žinias iš Grabenijaus. Galime spėti, kad išgirdo tiesiogiai, pokalbio metu, bet taip nėra pasakyta, tad galėjo ir perskaityti laiške ar kitokiame rašte. Viena vieta rodo Lancicijų intensyviau su Grabenijumi bendravus jau po to, kai 1647 m. surašė į knygelę daug kartų minimą „sąžinės saskaitą“. Šioje vietoje sakoma: *hoc [p. Lancicijus] prius scripserat, quam istud praedicto patri dixisset* (l. 26v)⁵⁰.

Rečiau minimas Morkaus Liudviko tikras brolis t. **Albertas Grabenijus** (*Adalbertus Grabenius* – 4 kartus), kuris taip pat turėjo progų asmeniškai pažinti Lancicijų ir su juo bendrauti, pvz.: *ipse dixit p. Adalberto Grabenio* (l. 43v)⁵¹. T. Albertą matome ir kaip pagrindinį veikėją mūsų cituotame epizode iš Braunsbergo, apie kurį autorius sužinojo ne iš paties t. Alberto, o iš Lancicijaus (l. 37r)⁵².

Lancicijaus biografijoje randame ir abiejų brolių liudijimą, kad jie, panašiai kaip ir Kojalavičius, Lancicijaus dėka pagijo nuo negalavimų: *Varios novi in provincia nostra per illum a variis morbis, et quidem frequenter colapho liberatos. Sic p. Adalbertum Grabenium colapho a frequentissimo et intensissimo dentium dolore in perpetuum liberavit. Fratrem ejus p. Marcum a gravissima febris tertiana trium mensium*⁵³ (l. 37v.).

Porą kartų autorius pamini ir jėzuitą t. **Danielių Butvilą** (būsimą Vilniaus akademijos rektorių, trečiąjį po „tvano“, t. y. po Kazimiero Kojalavičiaus ir Mykolo Ginkevičiaus). Atrodo, pažinojo jį bent jau nuo jo terciato laikų, o Butvilas, kaip aišku ir iš teksto, terciatą atliko anksčiau – 1644–1645 m. Aprašęs vieną nuostabų įvykį (kai Lancicijus liepė atnešti anksčiau buvusią tuščią

⁵⁰ „tai [t. Lancicijus] pirmiau užrašė, negu pasakė minėtajam tėvui“.

⁵¹ „pats [Lancicijus] pasakė t. Albertui Grabenijui“.

⁵² Žr. išn. 42.

⁵³ „Pažinojau įvairių [žmonių, Draugijos narių], jo išvaduotų nuo įvairių ligų ir dažnai – būtent antausiu. Šitai t. Albertą Grabenijų antausiu visam laikui išvadavo nuo labai dažno ir smarkaus dantų skausmo. Jo brolių t. Morkų – nuo labai sunkaus kas tris dienas pasikartojančio drugio, trukusio tris mėnesius.“

dėžutę, kurią atneštą atradę jau pilną naujutėlių vengriškų dukatų), teksto autorius priduria: *Hoc ego multoties audivi, et ante decem annos exscripsi una cum parte illa exhortationis, ex notatis p. Danielis Butwił, dum ex tertio anno recenter veniret*⁵⁴ (l. 16v).

Iš šios ištraukos ne tik matome, kad Butvilas buvo vienas iš daugelio visokiausias žinias apie Lancicijų kruopščiai rinkusių Draugijos narių. Rašant paminėta, kad persirašyta buvo prieš dešimtį metų ir dar – neseniai t. Butvilui grįžus iš terciato. Terciatą šis baigė 1645 m. Jei autorius yra tikslus (o juk matė savo senesniuose užrašuose kadaise pasižymėtas datas), tai leidžia apskaičiuoti biografinio teksto apie Lancicijų rašymo metus – apie 1655 m.! Tais metais tekstas galėjo būti bent pradėtas. Ir kiti duomenys, kuriuos aptarsime vėliau, šią datą iš esmės parems.

Dar konkretnė, su nurodyta konkrečia data, kai t. Butvilas buvo terciate Nesvyžiuje, yra kita žinia (perteikiama iš šio užrašų): *Nesvisii a[nno] 1644 26 Septembris, praesente p. Daniele Butwił, tunc tertiano, ex cujus adversariis ego postea adscripsi, jussit a se hoc dictum observari [...]* (l. 25v)⁵⁵.

Du kartus paminimas ir **t. Osvaldas Kriugeris (Osvald Krüger)** – vardi-jant Lancicijaus išgydytus žmones. Į tai galima būtų nekreipti didesnio dėmesio, bet panašu, kad autorius asmeniškai pažinojo Kriugerį ir jiems buvo tekę bendrauti, taip pat ir kalbėtis apie minimus išgijimus: *p. Krüger etiam, de quo paulo ante, sanavit ictu crepidae, quod ab ipsomet sanato, si bene recordor, audivi*⁵⁶ (l. 37v–38r).

Dar vieną iš savo šaltinių anonimas autorius atskleidžia paminėdamas susirašinėjimą su **Kazimieru Lapinskiu**, vykusį greičiausiai Lancicijaus mirties metais (1653): *Scribit autem ad me Casimirus Lapinski, qui tum praesens Caunae fuerat, aliquot diebus ante mortem patris audivisse dictum patrem superiorem illam musicam ex opposito cubiculi, in quo infirmus jacebat*⁵⁷ (l. 43v).

⁵⁴ „Aš tai daug kartų girdėjau, o prieš dešimt metų išsirašiau kartu su tąja dalimi [dvasinių] paraginimų iš t. Danieliaus Butvilo užrašų, kai jis buvo ką tik atvykęs po terciato.“

⁵⁵ „1644 m. rugsėjo 26 d. Nesvyžiuje, dalyvaujant t. Danieliui Butvilui, tuomet atlikinėjusiam terciatą, iš kurio dienoraštinių užrašų aš po to nusirašiau, liepė, kad jis laikytųsi šio nurodymo: [...]“

⁵⁶ „taip pat t. Kriugerį, apie kurį kalbėjau truputį aukščiau, išgydė sudavęs sandalu, ką iš paties išgydyto, jei gerai pamenu, girdėjau.“

⁵⁷ „Man rašo Kazimieras Lapinskis, tuo metu buvęs Kaune, kad prieš kelias dienas iki tėvo [Mikalojaus Lancicijaus] mirties minėtasis tėvas vyresnysis tą muziką girdėjęs [sklindant] priešais kambarį, kuriame gulėjo sergantysis.“

Nors šiai vietai ir trūksta konkretumo, ji rodo, kad Lancicijaus mirties išvaikarėse autoriaus ten, Kaune, nebuvo.

Nurodoma, kad **t. Hermanas Bonzardas** buvo Braunsbergo pamokslininku tuo metu, kai buvo rašomas veikalas. Toje teksto vietoje pasakojama, kad Lancicijus kaip Lietuvos provincijolas (juo buvo 1630–1635 m.), vizitavo Draugijos namus Rešėlyje ir, netoliese esančioje Šventaliepėje sveikinamas paauglių, vienam jų (būsimam Braunsbergo vikarui ponui Benigui) išpranašavo, kad jis taps dieceziniu kunigu, o kitam, būsimam jėzuitui t. Hermanui Bonzardui, – kad po metų įstosiąs į naujokyną; taip vėliau ir įvyko: *alteri vero, qui nunc est p. Hermannus Bonzard, concionalis Brunsbergensis, [dixit]: „Iste post annum veniet ad novitiatum“, – quod et factum*⁵⁸ (l. 29v). Jei nustatytume tuometinį Braunsbergo jėzuitų pamokslininką ir žinotume, kokių laiku jis ėjo pamokslininko pareigas, turėtume papildomą orientyrą, jeigu trūktų dar aiškesnių identifikavimo ir datavimo įrodymų.

Toliau mums daug labiau pasitarnaus tai, jog, be Kojalavičiaus, savo tekste autorius pavarde mini ir dar vieną (svarbu!) kartu su juo terciatą atlikusį jėzuitą – **t. [Bernardą] Rotą**⁵⁹.

Kitų šaltinyje nurodomų asmenų čia, kaip minėjome, neaptarinėsime, nes jie dažniausiai daugiau pasako apie Lancicijaus, o ne apie autoriaus asmenį, kurį siekiame nustatyti.

3. ATRIBUCIJA

Iš aptartųjų pasirinkome kelis tekste minimus faktus, kurie geriausiai gali pasitarnauti autorystės atribucijos tikslui ir kurie sudarys tris biografinius „punktus“ tikrinimui.

1. Autorius pats mini atlikęs **terciatą Nesvyžiuje**, ten buvusiuose Lietuvos provincijos terciato namuose, **1647–1648 m.** Aiškinantis autoriaus asmenį, tai bus pirmasis atraminis biografinis faktas, vedantis į identifikavimą.

Veikalo tekste tarp autobiografinių vietų atkreipėme dėmesį į dar du galinčius praversti autoriaus nurodomus gyvenimo faktus, persipinančius su Lancicijaus biografijos įvykiais:

⁵⁸ „o kitam, kuris dabar yra t. Hermanas Bonzardas, Braunsbergo pamokslininkas, [pasakė]: „Šis po metų ateis į noviciatą“, – taip ir įvyko.“

⁵⁹ Šio epizodo citatą žr. išn. 27.

2. Autorius mini bendravęs su Lancicijumi (klausęs jo vedamų dvasinių pratybų ar pan.) šiam ką tik sugrįžus iš Bohemijos provincijos (Čekijos), kai dar **tik ruošėsi pradėti pirmuosius savo teologijos studijų metus**. O žinoma, kad Lancicijus į Lietuvos provinciją grįžo **1643 m.** Jis nuo tų metų ėjo terciato vadovo pareigas Nesvyžiuje, bet grįžęs, prieš vykdamas į Nesvyžių, neabejotinai turėjo lankytis ir provincijos centre, **Vilniuje**.

3. Autorius rašo, kad prasidėjus kazokų maištui **1648 m.** kartu su Lancicijumi atsidūręs **Braunsberge**.

Kiti autobiografiniai duomenys tekste mums yra pagalbiniai, tad jų čia dar kartą nevardysime.

Taip pat yra ir bendrųjų orientyrų. Antai, susipažinę su teksto perteikiama informacija galime samprotauti ir tikėtis, kad puikų išsilavinimą, stilių, platų akiratį, rūpinimąsi Draugija savo tekste pademonstravęs autorius turėjo toliau vykdyti jo lygį atitinkančias pareigas, visų pirma dėstydamas kolegijose, vėliau, jei niekas nesutrukdė, duoti iškilmingus keturis (profeso) įžadus. Žodžiu, turėjo palikti tam tikrą pėdsaką Jėzaus Draugijos Lietuvos provincijos istorijoje bei vidiniuose dokumentuose, kuriuose buvo fiksuojama visų provincijos vienuolių veikla.

Pirmąjį mūsų pasirinktą faktą apie 1647 m. pradėtą terciatą vadovaujant Lancicijui papildoma ne tik gana gausi aptartoji teksto medžiaga, susijusi su terciatu Nesvyžiuje, bet ir aiškios nuorodos, kad **kartu su autoriumi ten tuomet buvo dar bent du asmenys – Kazimieras Kojalavičius bei „tėvas Rotas“**. Galima dar pridurti, kad iš istoriškai patikimų biografinių Kazimiero Kojalavičiaus duomenų mes turime sutampančią ir patvirtinančią informaciją, kad autoriaus nurodyti 1647-ieji buvo ir Kojalavičiaus terciato metai.

Visa tai vertė susirasti ir patikrinti tais metais trečiąjį bandymą atlikusiųjų sąrašą. Laimė, yra išlikęs Jėzaus Draugijos Lietuvos provincijos asmenų ir jų einamų pareigų 1647/1648 m. katalogas⁶⁰. Jame yra ir jėzuitų tėvų (*Patres Tertiarii*), tais metais Nesvyžiuje vadovaujant Lancicijui⁶¹ atlikusių terciato pratybas, sąrašas:

⁶⁰ Naudotasi Rabikausko archyvine kopija, Lietuvos jėzuitų provincijos archyve, f. 149, ap. 7, b. 8.

⁶¹ Jis taip pat su savo atliekamomis pareigomis yra minimas tame pačiame sąrašė.

P. Bartholomeus Zembrzusi
P. Bernardus Roth
P. Casimirus Koiałowicz
P. Eduardus Lok
P. Florianus Malewski
P. Georgius Pusch
P. Georgius Weisch⁶²
P. Jacobus Haltman⁶³
P. Jacobus Lippar
P. Joannes Szwierczewski
P. Laurentius Mirzeiewski⁶⁴
P. Ludowicus Pogner
P. Theodorus Czerniecki
P. Thomas Woyciechowicz
P. Zacharias Makowski

Dviejų jėzuitų – Kojalavičiaus ir Roto – kandidatūras į veikalo autorius tenka iš karto atmesti vien dėl to, kaip jie paminėti tekste – kaip rašančiojo „kolegos“ terciato metu. Kad Kojalavičius ir Rotas negali būti teksto autoriai, patvirtina ir jų biografijų peržvalga: jų gyvenimo įvykiai 1643 ir 1648 m. nesutampa su dviejų mūsų tikrinimo „punktų“ aplinkybėmis.

Tad iš 15 sąrašo asmenų liko patikrinti 13 kandidatūrų. Tai padaryta peržvelgus biografinius šių Lietuvos provincijos jėzuitų duomenis, visų pirma – surinktus t. Pauliaus Rabikausko SJ kartotekoje⁶⁵, taip pat randamus Lenkijos ir Lietuvos jėzuitų enciklopediniame žinyne⁶⁶. Atmetus tuos, kurių biografijoje, išskyrus pirminį bendro terciato faktą, nebuvo sutapimo su minėtais dviem 1643 ir 1648 m. įvykiais-biografiniais punktais⁶⁷, liko vienintelė kandidatūra,

⁶² Kita forma šaltiniuose *Weis*.

⁶³ Kiti galimi variantai – *Hanmann, Halemán*.

⁶⁴ Kita forma šaltiniuose *Mierzeiewski*.

⁶⁵ Pauliaus Rabikausko rankraštinė Lietuvos jėzuitų provincijos asmenų kartoteka. Lietuvos jėzuitų provincijos archyvas, f. 149, ap. 13, b. 2–6 (5 dėžutės).

⁶⁶ *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy*. Internetu: <http://www.jezuici.krakow.pl/bibl/enc.htm>.

⁶⁷ Manome, kad būtų netaupu ir nėra reikalo čia apžvelgti ar pateikti visą nemenką pluoštą patikrintos biografinės informacijos, kuri neatitiko minėtų punktų ir leido atmesti kitus 12 kandidatų į *Vita et virtutes* autorius.

kur tokį sutapimą galime gana aiškiai įžvelgti – tai t. Eduardas (arba Edvardas) Lockas (Eduardus Lock arba Lok, lenk. Edward Lock arba Lok).

4. EDUARDAS LOCKAS

Be faktų, kurie išryškėjo, kol remdamiesi anoniminiame tekste apie Lancicijų esančia autobiografinė informacija bei užuominomis siekėme nustatyti autorių, čia pateiksime šiuo metu turimas enciklopedinio pobūdžio žinias apie Eduardą Locką. Ir vėl remsimės Rabikausko rankraštiniėje Lietuvos provincijos jėzuitų kartotekoje sukaupta informacija⁶⁸, žinių apie Lenkijos ir Lietuvos jėzuitus enciklopedija⁶⁹, kitais jėzuitų istorijos leidiniais, ARSI bei kituose šaltiniuose prieinamais duomenimis.

Eduardas Lockas gimė apie 1618 m. Airijoje. Į Jėzaus Draugiją įstojo 1639 m.⁷⁰ Nuo 1643 m. 4 metus Vilniaus akademijoje studijavo teologiją (1643 m. kaip pirmieji būsimų teologijos studijų metai minimi ir kūrinio tekste)⁷¹. 1647–1648 m. atliko terciatą Nesvyžiuje (kaip matėme – vadovaujant Lancicijui). 1648–1649 m. Braunsbergo kolegijoje dėstė moralinę teologiją (*professor casuum*), pažymima, kad ruošėsi logikos dėstymui. (O identifikuojant autorių mums ir reikėjo sutapimo, kad jis būtų atvykęs į Braunsbergą

⁶⁸ Žr. išn. 65.

⁶⁹ *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy*. Straipsnis apie Locką internetinėje enciklopedijos versijoje: <https://www.jezuici.krakow.pl/cgi-bin/rjbo?b=enc&q=LOCK&f=1>.

⁷⁰ Liudas Jovaiša pagrįstai abejoja, kad tai būtų galėję įvykti Vilniuje, kaip yra nurodoma leid. *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy*, nes lakoniškame enciklopedijos straipsnyje remiamasi Romanu Plečkaičiu, kurio informacija nėra dokumentuota. Lietuvos provincijos kataloguose Lockas atsiranda tik 1643/1644 m. Iki tol (1641–1643) jis neminimas jokiuose provincijos namuose ir jokiuose pareigose, tad reikia daryti išvadą, kad į Lietuvos provinciją ir bus atvykęs tik 1643 m. Kad Lockas buvo įstojęs į Draugiją (ir atlikęs naujokyną) kitur, ne Lietuvoje, taikliai Jovaišos pastebėjimu, byloja ir tai, kad: 1) jo pavardė, kaip ne provincijos nario, nefigūruoja tarp iš ATR per Tvaną pasitraukusių jėzuitų; 2) po karo į provinciją jis nebegrįžo; 3) Šventaliepės stebuklo aprašyme, kuris bus pateikiamas kitame straipsnio skyriuje, jis pristatomas kaip Lietuvos provincijoje tik studijavęs, bet ne į ją įstojęs, ne tikrasis jos narys. Tad manytina, kad Lockas į Draugiją įstojo ir naujokyną atliko kitur, kitur turėjo dar ir pamokytojauti arba pastudijuoti filosofiją. Šių aplinkybių tikslinimą tenka palikti ateičiai.

⁷¹ Plg. taip pat Ludwik Piechnik, *Dzieje Akademii Wileńskiej*, t. 2: *Rozkwit Akademii Wileńskiej w latach 1600–1655*, p. 60, išn. 253: minima, kad kartu su Locku studijavo Kazimieras ir Petras Kojalavičiai.

būtent 1648 m.) Logiką dėstė 1649–1650 m. jau Vilniaus universitete⁷², kur tais pačiais 1650 m. įgijo filosofijos ir laisvųjų menų magistro laipsnį⁷³. 1652–1653 m. ten pat dėstė moralinę teologiją⁷⁴. Nuo 1653 m. Braunsberge dėstė akademinį scholastinės (dogminės) teologijos kursą, ėjo antrojo nuodėmklausio, patarėjo, mokinių-studentų sodalicijos vadovo pareigas⁷⁵. Manytina, kad Braunsberge profesoriavo ir kitas pareigas ėjo iki 1655 m., kai priartėjo karas⁷⁶. 1654 m. spalio 25 d., kaip nurodyta Stanislovo Rostovskio Lietuvos provincijos istorijos antrojo leidimo priede, davė keturis iškilmingus įžadus⁷⁷.

Žinoma, jog Lockas mirė Dubline 1670 m. gruodžio 5 d.

Iki šios, mirties, datos daugiau žinių enciklopediniai leidiniai nepateikia, turbūt todėl, kad Lockas išnyksta iš Lietuvos provincijos jėzuitų šaltinių. Tačiau reikšmingu punktyru papildyti paskutinį jo gyvenimo etapą pavyko aptikus Locko vardą publikuotuose Airių kolegijos Romoje šaltiniuose.

Pasirodo, tėvas Eduardas 1667 m. pabaigoje tapo dešimtuoju šios kolegijos rektoriumi ir nepilnus trejus metus ėjo šias pareigas. Airių kolegijos istorijoje žinia apie jo rektoriavimą suformuluota taip:

⁷² Plg. *ibid.*, p. 114. Nurodoma, kad logiką dėstė nuo 1649 iki 1652 m.

⁷³ *Akademijos laurai*, parengė Morkus Svirskas ir Irena Balčienė, Vilnius: Vilniaus universiteto biblioteka, 1997, p. 193.

⁷⁴ Šį faktą patvirtina ARSI esančių Trumpųjų katalogų duomenys, mums parūpinti Liudo Jovaišos: „Edoardus Lock, prof. casuum“ – Vilniaus kolegijoje; 1652/53 cat. brev. (ARSI, Germ. 132, l. 219v).

⁷⁵ 1653/1654 m. eitos pareigos yra nurodytos taip: Edoardus Lock, prof. theol. schol. conf. 2, cons. – Braunsbergo kolegijoje; 1653/54 cat. brev. (ARSI, Germ. 132, l. 80r).

⁷⁶ Nors 1654/55 metų katalogas neišlikęs, tai, kad iki 1655 m. dėstė Braunsberge nurodoma žinių apie jėzuitus enciklopedijoje (<https://www.jezuici.krakow.pl/cgi-bin/rjbo?b=enc&q=LOCK&f=1>). Enciklopedinę informaciją paremia ir kitame skyriuje mūsų cituosimas šaltinis, kuriame aprašoma 1655 m. rugpjūtį Locko įvykdyta įžadinė kelionė pėsčiomis iš Braunsbergo į Šventaliepę.

⁷⁷ Duomenys iš keturis įžadus davusių profesų jėzuitų chronologinės lentelės, kuri yra vienas iš priedų, publikuotų šiame leidinyje: *Lituanicarum Societatis Jesu historiarum libri decem*, auctore Stanislo Rostowski, recognoscente Ioanne Martinov, Parisiis-Bruxellis: apud Victorem Palmé / apud G. Lebrocquy, 1877, p. 464. Pastebėtina, kad tokios lentelės nėra pirmajame Rostovskio istorijos leidime: *Lituanicarum Societatis Jesu historiarum provincialium pars prima* auctore Stanislo Rostowski [...], Vilnae: Typis S. R. M. et Reipublicae Academicis Societatis Jesu, 1768. Živilė Nedzinskaitė atkreipė dėmesį, kad t. Locko įžadų originalas yra saugomas ARSI. Žr. *Polonica w Archiwum Rzymskim Towarzystwa Jezusowego*, t. 2: Lituania, Kraków: Wydawnictwo WAM, p. 19. Deja, archyvo inventoriuje t. Lockas paminėtas šį vienintelį kartą.

Die ... mensis ... anni 1667⁷⁸, P. Eduardus Lock, Hibernus, suscepit gubernandum collegium iam expeditum ab aere alieno. Aluit in eo septem alumnos pacifice per triennium: quo non omnino expleto profectus est ad missionem in Hiberniam una cum Illustrissimo et Reverendissimo Domino Oliverio Plunketto Hiberniae Primate anno 1670.

Post discessum Patris Lock, P. Franciscus Eschinadus, Italus, praefuit collegio cum titulo v[ice] rectoris donec supervenit novus rector.⁷⁹

Matome, kad Lockas iki gyvenimo pabaigos išliko ištikimas pašaukimui ir veiklus jėzuitas, kuris buvo pasitelkiamas svarbioms, aukšto išsilavinimo ir gerų organizacinių gebėjimų reikalaujančioms pareigoms. Svarbi ir sudėtinga buvo taip pat paskutinė mums žinoma jo pareiga – misijoje į tėvynę lydėti ką tik paskirtą Airijos primą Armos (Armagh) arkivyskupą Oliverį Planketą (Oliver Plunkett, 1625–1681)⁸⁰. Žinoma, kad arkivyskupas Planketas išsilaipino Ring-sendo uoste prie Dublino 1670 m. kovo 7 d. Manytina, kad su juo, grįžtančiu į tėvynę po 23 metų, kartu turėjo būti ir t. Lockas, dar daugiau metų praleidęs toli nuo tėvynės. Arkivysk. Planketas tais pačiais 1670 m. sėkmingai įsteigė (deja, trumpai teveikusią) jėzuitų kolegiją Airijos mieste Droedoje (Drogheda), tad galime manyti, jog patyręs t. Lockas buvo numatytas kaip svarbus pagalbininkas šiame darbe. Tačiau darbus nutraukė mirtis, ištikusi dėl mums kol kas nežinomų priežasčių tų metų pabaigoje. Tad Dublinas gimtojoje Airijoje tapo paskutiniu įspūdingos t. Eduardo Locko gyvenimo kelionės punktu.

Reikia pastebėti, kad t. Locko biografijos datos neprieštarauja *Vita et virtutes* tekste pateiktoms autobiografinėms žinioms, atvirkščiai, gerai „užsikloja“ ant mūsų gana detaliai aptartų veikale minėtų Nesvyžiaus, Vilniaus, Brauns-

⁷⁸ Komentaruose nurodoma, kad vietos įrašyti dienai ir mėnesiui originale paliktos tuščios, bet tarp eilučių įrašyta „circa finem“, t. y. maždaug metų pabaigoje.

⁷⁹ „1667 metų ... mėnesio ... dieną t. Eduardas Lockas, airis, ėmė vadovauti kolegijai, jau atsikračiusiai skolų. Joje septynis alumnus ramiai ugdė trejus metus, kuriems ne visai pasibaigus 1670 metais išvyko į misiją Airijon kartu su šviesiausiuoju ir didžiai gerbiamu ponu Oliveriu Planketu, Airijos primu. Išvykus tėvui Lockui, t. Pranciškus Eschinandas, italas, vadovavo kolegijai turėdamas vicerektoriaus titulą, kol atėjo naujasis rektorius.“ John Hanly, ed., „Records of the Irish College, Rome, under Jesuit Administration“, in: *Archivium Hibernicum*, 1964, t. 27, p. 25.

⁸⁰ Tuose pačiuose istoriniuose Airių kolegijos užrašuose atsispindi ne tik Planketo studijos kolegijoje, bet smulkiai aprašyti ir šio būsimos katalikų šventojo neteisingas persekiojimas, teismas ir kankinystė paskyrus mirties bausmę, įvykdytą Londone 1681 m. (*ibid.*, p. 40–41, 63–64).

bergo įvykių, daugeliui jų suteikdamos istorinio konkretumo. Nors kūrinys skirtas Lancicijaus gyvenimui, bet jo autobiografiškumas leidžia mums gyvai įsivaizduoti ir nemaža paties autoriaus t. Locko gyvenimo momentų, ir net (tai pakankamai reta) asmeninio gyvenimo lygmenyje; matome ir nemažą ratą vienuolijos narių, su kuriais bendravo, to bendravimo pobūdį ir net kai kurias mizanscenas.

Niekas iš jėzuitų istorikų, tokių kaip Rostovskis ar Draugijos bibliografai, nepamini rankraštyje likusio veikalo apie Lancicijų ir paties Locko nemini prie vienokia ar kitokia literatūrine veikla pasižymėjusių jėzuitų. Tikimės, kad lotyniško Lancicijaus gyvenimo aprašymo autorystės priskyrimas Lockui ateityje pasitvirtins ir įsitvirtins (galbūt radus dar ir naujų faktų bei argumentų), o jo pavardė papildys sąrašą kitų jėzuitų iš užsienio kraštų, palikusių pėdsaką Lietuvos raštijoje. Lockas taip pat yra vienas iš nedaugelio XVII a. jėzuitų, kurio gyvenimas rodo Lietuvos jėzuitų provincijos ryšius su Airija⁸¹.

5. PAPILDOMAS ŠTRICHAS AUTORIAUS BIOGRAFIJAI: T. LOCKO LIUDIJIMAS APIE STEBUKLINGĄ PASVEIKIMĄ

Nustačius teksto autorių ir bent preliminariai žvalgantis daugiau kokių nors jo veiklos pėdsakų, internetinės paieškos galimybės netikėtai leido atrasti tokį pėdsaką spaudinyje, skirtame Švč. Mergelės Marijos gerbimui Šventaliepėje, tuometinėje Prūsijoje. Plačiai regione garsėjusia marijine šventove tuo metu (nuo 1631 m.) jau rūpinosi jėzuitai. Jėzuitas Tomas Klagijus (Klage) aprašė šventojo atvaizdo atsiradimą, šventovės ir gerbimo istoriją bei papročius, taip pat vykstančius stebuklus 1659 m. Kelne išleistoje knygoje *Linda Mariana*⁸².

⁸¹ T. Eduardą Locką randame paminėtą (kaip airį, dėsčiusį logiką Vilniaus akademijoje) šių istorinių ryšių apžvalgoje: Miltiades Varvounis, „The British in the Grand Duchy of Lithuania“, in: *Draugas News*, May 15, 2012, <http://www.draugas.org/news/the-british-in-the-grand-duchy-of-lithuania/>. Kaip dėstęs Vilniuje ir Braunsberge jis paminėtas suvestinėje lentelėje apie britų ir airių dėstytojus Jėzuitų švietimo institucijose Centrinėje Europoje 1560–1688 m.: David Worthington, *British and Irish Experiences and Impressions of Central Europe, c. 1560–1688*, London and New York: Routledge, 2016, p. 163.

⁸² [Thomas Clagius], *Linda Mariana, sive de B. Virgine Lindensi. Libri V. Authore P. Thoma Clagio Allensteinensi Pruteno, Soc. Jesu Presbytero, Coloniae Ubiorum: apud Ioannem Antonium Kinchium, 1659.*

Kaip rodo dedikacijos valdovui Jonui Kazimierui data, veikalas buvo baigtas rengti 1658 m. lapkričio viduryje.

Paskutinė, penktoji, veikalo knyga skirta vien 1655 m. Šventaliepėje įvykusioms „Dievo malonėms“ ir toms, apie kurias tais metais buvo sužinota. Šios atskirės knygos surašymo priežastis buvo Varmijos vyskupo aplinkraštis (*encyclicae litterae*), nurodantis rinkti ir aprašyti vykstančias, patiriamas malones ir stebuklus. Šioje knygoje, nors pradedama kovo mėnesiu, daugiausia užrašytos gegužės, birželio, liepos ir rugpjūčio mėnesiais surinktos žinios (mat autorius tų metų vasarą pats praleido Šventaliepėje rinkdamas medžiagą). XXII skyriuje, kuriame aprašomi rugpjūčio mėnesio (kai švenčiama Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų šventė) stebuklingi įvykiai, yra VI poskyris, kuris vadinasi *Religiosus peste itidem exemptus*⁸³. Jame ne tik pateikiamas t. Locko pasakojimas apie stebuklingą malonę, jo patirtą, kai jautėsi jau susirgęs maru, bet ir cituojamas tai liudijantis paties t. Locko laiškas. Tad turime išlikusį dar vieną nedidelį mūsų aptariamo autoriaus tekstą – pacituotą jo laiško ištrauką. Ji tarsi leidžia mums sudalyvauti nedidelėje Locko gyvenimo atkarpoje, kai paskirtas į Braunsbergą dėstyti vyko iš Vilniaus į paskyrimo vietą 1653 m. Čia tą knygos skyrių pateiksime išties.

Sub hoc ipsum tempus adfuit Brunsberga P. Eduardus Lock scholasticae, ut vocant, Theologiae in eo Societatis Jesu Collegio professor, Hybernus patria: sed qui in Provincia Lituaniae studiorum facultatumque superiorum, majore ex parte, decurrerat stadium discendo. Ut idem docendo quoque decurreret, Vilna Brunsbergam iturus, e medio cursu propemodum revocatus est ad carceres. Ita nimirum hausta jam lue conficiebatur, ut nisi voto, quod hisce diebus solvit, Lindensis Deiparae fuisset opem expertus, ne quidem Brunsbergam vidisset unquam. Ita cum Lindam, pedes Brunsberga usque venisset, enarravit ipse coram, ita paulo post literis, quarum hic copiam facio, paulo post ad me scriptis professus. *Nuper, inquit ille, cum ibi essem, non habui commoditatem, ut scriberem beneficium a diva Virgine Lindensi perceptum, pro quo votum tunc exolvi. Res ita habet: Cum ante duos annos Vilna huc pergerem, eo tempore, quo maxime pestis in Lituania grassabatur, videbar et ego aliquid contraxisse. Certe signa habui vix non manifesta, et iam constitueram, Grodnam non intrare, sed ad aliquod praedium nostrum*

⁸³ „Taip pat vienuolis apsaugotas nuo maro.“ *Linda Mariana*, p. 818–819.

divertere, ibi potius moriturus. Dum in summis angustiis essem, suggeritur mihi divinitus, ut votum ad B. V. Lindensem conciperem; quod et concepi; eundi scilicet Brunsberga pedes ad sacram Tiliam. In ipso momento, quo votum emisi, sensibiliter sum immutatus; ut, qui antea tristissimus, et in summis taediis fuerim, ex languido alacer, cum stupore omnium sociorum meorum repente laetissimus evaserim; qui cibos antea, ne adspicere quidem potuerim, nec quietem capere, illo vespere, etiam frigidus pisces, et sub dio pernoctaturus, comedere potuerim. Plura essent dicenda, sed hoc sufficet, me sub iuramento affirmare, singulari tunc a beatissima Virgine beneficio fuisse me affectum.

Eduardus Lock

*Societ. Jesu.*⁸⁴

⁸⁴ „Maždaug tuo laiku [t.y. 1655 m. rugpjūčio viduryje], iš Braunsbergo atvyko t. Eduardas Lokas, vadinamosios scholastinės teologijos toje Jėzaus Draugijos kolegijoje profesorius, kuris, nors kilęs iš Airijos, bet Lietuvos provincijoje mokydamasis buvo įveikęs didžiąją dalį aukštesniųjų studijų ir dalykų bėgimo rato. Turėdamas tikslą iš Vilniaus nuvykti į Braunsbergą, kad tą patį [bėgimo ratą] nubėgtų jau [pats] mokydamas, įpusėjęs bėgimą bemaž buvo priverstas grįžti į starto vietą. Nes, užsikrėtęs, maro jau taip buvo iškankintas, kad jeigu davęs įžadą, kurį tomis [rugpjūčio] dienomis ir įvykdė, nebūtų patyręs Šventaliepės Dievo Motinos pagalbos, Braunsbergo niekad taip ir nebūtų išvydęs. Taigi kai pėsčias atėjo nuo pat Braunsbergo iki Šventaliepės, pats visų akivaizdoje papasakojo, o kiek vėliau tą patį paliudijo man parašytame laiške, kurio nuorašą aš pateikiu: „Neseniai, – sako jis, – kai ten [t. y. Šventaliepėje] buvau, neturėjau palankių sąlygų aprašyti iš Šventaliepės Švenčiausiosios Mergelės gautą malonę, dėl kurios tąsyk ir įvykdžiau įžadą. O buvo taip. Kai prieš dvejus metus [t. y. 1653 m.] keliavau čia iš Vilniaus tuo laiku, kai Lietuvoje baisiausiai siautė maras, pasijutau ir aš kažkuo panašiu užsikrėtęs. Išties požymiai buvo vos ne akivaizdūs ir jau buvau nusprendęs į Gardiną nebeįvažiuoti, bet nusukti į kokią nors mūsų valdą ir verčiau ten mirti. Atsidūrus tokioje sunkioje padėtyje, dievišku įkvėpimu ateina mintis, kad duočiau įžadą Šventaliepės Švč. Mergelei. Tokį įžadą ir padariau – būtent, kad iš Braunsbergo pėsčias ateisiu į Šventaliepę. Vos padariau įžadą, iškart savijauta pasikeitė: nors prieš tai buvau visiškai prislėgtas ir jaučiau baisiausią šleikštulį, iš nusilpusio tapau žvalus, ir, apstulbindamas visus savo bendrabrolius, staiga labai pralinksėjau. Nors prieš tai negalėjau į maistą net pažvelgti, nei užmigti, tą patį vakarą [jau] galėjau valgyti net ir šaltas žuvis, net ir ruošdamasis nakvoti po atviru dangumi. Daug ką reiktų apsaityti, bet užteks to, kad aš priesaika patvirtinu, jog tuomet patyriau ypatingą malonę iš Švenčiausiosios Mergelės.

Eduardas Lokas iš Jėzaus Draugijos.“

Linda Mariana, p. 818–819.

6. DAR KARTĄ APIE AUTORIŲ IR VEIKALO SUKŪRIMO APLINKYBES

Veikale *Vita et virtutes* pateikiama daug įvairių faktų, teiginių, formuluočių, kurios leidžia bent apgraibomis, iš dalies charakterizuoti autorių, nors tai ir nėra koks vienareikšmis įrodymas kalbant apie jo asmens nustatymą. Vis dėlto atrodo pravartu paminėti keletą aspektų, vienaip ar kitaip atskleidžiančių jo identitetą, jį charakterizuojančių, kartu kreipiant dėmesį, kaip tai dera su t. Locko asmeniu, ar paremia tai, kas apie jį pasakyta iki šiol.

Svarbu, kad autorius ne tik daugiausia kalba apie Lietuvos provincijos, kuri buvo ir jo, ir aprašomojo Lancicijaus veikimo erdvė, realijas, bet vienoje vietoje tiesiogiai tapatinasi su Lietuvos provincijos jėzuitais, įvardydamas ją kaip „mūsų Lietuvos provinciją“ ar pan.: *ex scripto cujusdam provinciae n[ostr]ae Litvanae habeo* (l. 37v), *Varios novi in provincia nostra* (*ibid.*). Panašiai nėra pasakyta apie Lenkijos provinciją. Taip pat autorius skiria, kas vykę kitur, ne Lietuvoje, ne Lietuvos provincijoje. Ir iš kitų teksto vietų akivaizdu, kad autorius tiesiog buvo jos narys, jai priklausė. Pridurtume – brangią bendravimo patirtį su t. Lancicijumi, kurią iš savo vidinių paskatų aprašo, jis gavo čia kaip Lietuvos provincijos jėzuitas, kuris, eidamas jėzuitiškos formacijos ir gyvenimo keliu, turėjo galimybę stebėti ir t. Lancicijaus asmenį bei dalį gyvenimo kelio. T. Lockas (vadinkime autorių jau mūsų nustatytu vardu) aiškiai įvardija, kad tie jam neabejotinai brangūs asmeniniai įspūdžiai, kuriuos nori įamžinti, prasideda nuo tada, kai Lancicijus 1643 m. sugrįžo iš Čekijos, o jis pats tuomet buvo jau anaip tol ne naujokas, bet ruošėsi pradėti aukščiausias, teologijos studijas (apie tai daugiau žr. 2.1 poskyryje apie „vilnietiškas“ užuominas kūrinio tekste). Kad autoriaus veikimo erdvė prieš rašant veikalą, renkant jam medžiagą buvo Lietuva, Lietuvos jėzuitų provincija, kaip jau parodėme, patvirtina ir žinios iš Nesvyžiaus, Braunsbergo, taip pat Rešelio, Kauno ir kitur.

Kalbėdamas apie Lietuvą ir Lenkiją jėzuitų rašytojas aiškiai jas skiria, tiksliai įvardija ir abiejų šalių atžvilgiu rodo, sakytume, šaltą objektyvumą, pateikdamas su šiomis šalimis pažindinančios informacijos, kartu išvengdamas net šešėlio kokio nors šališko apibūdinimo, epiteto. Tai geriausia paaiškinti ne tik ir ne tiek tuo, jog rašė gal būdamas jau ne Lietuvoje, o tuo, kad, kaip tinka ir t. Locko atveju, buvo kilęs iš kitur ir, būdamas kitakilmis, net gyvendamas ir veikdamas

Lietuvoje, žvelgė į viską tarsi iš tam tikros objektyvumo teikiančios distancijos. Tą rodytų ir tokia vieta: *Primo anno provincialatus propinatum est illi venenum nescitur a quo in illa maxima conversatione, ut in Polonia et Litvania mos est, cum omni hominum genere et in tam vastis itineribus* (l. 39v)⁸⁵. Tarsi iš šalies, neieškodamas jokių kitų pasakymų, kuriuose būtų žodis „mūsų“ ar kokį nors emocinį ryšį apie „savą“ kraštą liudijančio posakio antai kalba apie Skargą tiesiog kaip apie Lenkijos karalių pamokslininką: *p. Petrus Scarga, vir sanctus, et aliquot Poloniae Regum concionator apostolicus* (l. 3r) ir pan.

Lietuva apskritai veikale paminima net 29 kartus. Svarbi Lancicijaus gyvenime Lenkija įvairiuose kontekstuose, taip pat tituluose, minima nedaug mažiau – 26 kartus. Vilnius – net 32 kartus. Paminima tikslių istorinių, taip pat dažniausiai su Lietuva susijusių, geografinių realiųjų. Antai maras, siautėjęs Vilniuje ir Kauno apylinkėse (l. 29r), kazokų veiksmai būtent Lietuvoje (l. 28v), nes nuo jų turėjo trauktis iš Nesvyžiaus su kitais jėzuitais ir Lancicijus, atstumas nuo Vilniaus iki Trakų – 4 mylios (l. 35r), aiškiai skiriama Mazovija (tiksliai nurodo Lancicijaus tėvo gimtinę: *pater, e Masovia Poloniae provincia oriundus*, l. 2r) ir kt. Puikiai gaudomasi jėzuitų Lietuvos provincijos istorijoje (antai minimas Lietuvos ir Lenkijos provincijų atsiskyrimas istorinėje pastaboje kalbant apie Lancicijaus gyvenimo pradžią: *anno aetatis suae 17 saeculi autem 92 mittitur ad tyrocinium Cracoviense, quod nondum divisus provinciis Polonis et Litvanis erat commune* (l. 4r–4v)⁸⁶), socijų tautybės ir kalbos dalykuose. Įdomu, jog paminėta, kad vienu metu, 1607 m., būdamas Vilniuje, Lancicijus dar jautėsi nepakankamai gerai mokąs lenkiškai (*necdum sciret bene Polonice* (!), l. 35v), kad galėtų eiti ginti Vilniaus kolegijos reikalo į teismą, kuriame vis dėlto pasiekė, jog Vyriausiasis Lietuvos Tribunolas pripažintų, kad Vilniaus akademijos studentus turi teisti tik rektorius – dar viena tiksli vietinė detalė. Yra kelios vietos, kur aiškiai nurodoma, kad vienas kitas Lancicijaus posakis buvo ištartas lenkiškai, net pacituojama, tiesa, daugiausia lotyniškai (l. 8v, 13v, 30v).

⁸⁵ „Pirmaisiais metais būnant provincijolu jam buvo duota išgerti nuodų – nežinia kieno, nes, kaip įprasta Lenkijoje ir Lietuvoje, tenka bendrauti su visokiausios padermės žmonėmis ir labai tolimose kelionėse.“

⁸⁶ „septynioliktaisais savo amžiaus, o šimtmečio devyniasdešimt antraisiais metais siunčiamas į Krokuvos naujokyną, kuris, Lenkijos ir Lietuvos provincijoms dar neatsiskyrus, buvo joms bendras“ (vertė Ona Daukšienė).

Giliau į autorių charakterizuojančių teksto vietų analizę čia nesileisime, nes tai iš esmės nepadėtų spręsti atribucijos problemos – mūsų pagrindinio tikslo. Tik konstatuojame, kad minėtieji pavyzdžiai dera su iškelta autorystės versija, ją paremia.

Dar atskirai pažvelgsime į kai kuriuos kitus faktus, kurių negalime apeiti, kalbėdami apie parašytą veikalą, tai yra – kiek iš paties turimo kūrinio teksto galime sužinoti apie jo rašymo aplinkybes ir kontekstą.

Veikalo tekste esama užuominų, kurios neįrodo, bet leidžia manyti, jog Lockas rašė būdamas ne Lietuvoje – gal dar būdamas Braunsberge, gal kur kitur Lietuvos provincijos pakraštyje (pvz., Rešelyje), o greičiausiai dar toliau pasitraukęs. Tarsi būnant ne Lietuvoje rašyti žodžiai, kuriais Lockas prisiekinėja, jog vien Lietuvoje būtų be didelių paieškų galėjęs surinkti visą tomą žinių apie ypatingas Lancicijaus gautas malones (tokias kaip pranašystės dovana) bei dorybes, jei būtų specialiai domėjęsis ir numanęs, kad bus nublokštas **į tokią vietą ir tokias aplinkybes**. Tuomet tai atrodo nebūtina, nes buvo labai gerai visiems žinoma, be to, buvo pasiruošusių tuo reikalu pasirūpinti ir aprašyti Lancicijaus gyvenimą:

Ego sancte affirmare possum me potuisse in sola Litvania, si fuissem curiosus et cogitassem **in hunc me locum et occasionem** deferendum, integrum tomum, et quidem sine magna inquisitione colligere. Sed ista erant adeo communia, ut tunc supervacaneum visum fuerit, maxime cum scirem alios, qui tunc vitam ejus scripturi erant, hanc sibi curam assumpturos. (l. 28r)

Kokiomis aplinkybėmis, kur jis rašė šiuos žodžius, deja, lieka nutylėta. Ten pat⁸⁷ jis pamini „mūsų pasitraukimą“ iš Lietuvos (dar l. 33v užsimena ir apie kažkokį konkretų tuo metu priverstą gyventi „tremtyje“ (*exulat*) jauną jėzuitą). Iš teksto suprantama, kad taip buvo 1655 m., bet iš jo žodžių tvirtai nėra aišku, ar taip sakydamas buvo pats pasitraukęs. Bent jau aiškiau nesitapatina su pasitraukusiais, tarp kurių buvęs t. Kojalavičius.

Kad rašė pasitraukęs, galimai nebe Lietuvos provincijos teritorijoje, bet tikrai dar būdamas kažkur žemyninėje Europoje ir dar prieš sugrįždamas į tėvynę, gali rodyti tokia įdomi autobiografinė teksto vieta, kuri aptakiai su-

⁸⁷ Žr. citatą išn. 48.

formuluota ir skamba net nelabai suprantamai, jei nežinotume, kad autorius galėjo svajoti apie kelionę į kitą kraštą, t. y. gimtąją Airiją: Lancicijus dažnai sakydavęs, kad jis (Lockas) nemirsiąs Lietuvoje, bet nuvyks ten, kur svajoja ir kur nuvykti greitai atsivers galimybė (l. 26r–26v)⁸⁸. Tokie Lancicijaus žodžiai ypač tinka bendrabroliui užsieniečiui. Jei autorius, kaip teigiame, buvo t. Eduardas Lockas ir jei rašymo metu dėl Tvano jis būtų ne tik pasitraukęs iš Lietuvos, bet ir grįžęs į Airiją, tai apie pranašystę būtų kalbėjęs kaip apie išsipildžiusią. Iš savo laiko perspektyvos žvelgdami į t. Locko biografiją, mes (su tam tikra nuostaba) matome, jog ši Lancicijaus pranašystė vis dėlto išsipildė, bet ne rašymo metu, o gerokai vėliau, nes žinome, jog Lockas mirė netrukus po to, kai 1670 m. grįžo į Airiją. Na, bet tokį išsipildžiusios Lancicijaus pranašystės argumentą įrodinėjant t. Locką buvus veikalo autoriumi tektų priskirti prie antgamtinių... Vienaip ar kitaip telkiasi užuominos, kad mums rūpimas t. Locko tekstas apie Lancicijų atsirado kažkur pasitraukus iš Lietuvos, vaizdžiai galėtume sakyti – pakeliui į gimtinę, bet dar jos nepasiekus.

Šią versiją patvirtintų ir tokia menka detalė, kaip pasakymas *apud vos*, kuris tinka tik tuo atveju, jeigu laiškas-biografija buvo rašytas autoriui jau esant už Lietuvos provincijos ribų, bet dar visai nebūtinai pasiekus gimtąją Airiją. Adresatui (greičiausiai Lietuvos provincijolui ar kitam garbiam Draugijos nariui) t. Lockas baigdamas laišką-biografiją rašo: *si ego solus tam multa, et quidem fere ex occassione, sine ulla inquisitione, resciverim. Si quis apud vos, quae a me simplicius, frigidius et sine ordine scripta sunt, spiritu vellet et stylo animare, faceret Deo rem gratissimam [...] (l. 43v)⁸⁹.*

Bet kuriuo atveju, atsižvelgdami į aptartas aplinkybes, turime galvoti, kad biografinio teksto apie t. Lancicijų rašymas laiško forma, laiško siuntimo vyresniajam situacija yra reali, neišgalvota. *Vita et virtutes* galėjo būti toks pasakutinis t. Locko darbas jį išugdžiusiai Lietuvos provincijai. Nuo jos tolstantį ir nežinantį, kaip susiklostys gyvenimas ateityje, šį darbą atlikti skatino sąžinė ir vidinė intencija. Sekdamas jėzuitiškąja tradicija ir pakludamas vyresniojo

⁸⁸ Žr. citatą išn. 28.

⁸⁹ „[J]ei aš visai vienas, ir dargi beveik atsitiktinai pasitaikius progai, be jokių paieškų tiek daug sužinojau, tai jeigu pas jus kas nors tai, kas mano paprasčiau, ne taip vykusiai ir be tvarkos yra surašyta, panorėtų išdėstyti gyviau ir stilingiau, padarytų Dievui didžiai malonų darbą.“

raginimams⁹⁰ t. Lockas siekė, kad dėl Draugijos gerovės ir „paguodos“ būtų įamžinta *memoria* apie pažinotą šventą žmogų, nepražūtų turimos seniau pasižymėtos ar įsidėmėtos žinios. Tad mes linkę galvoti, kad nėra išgalvoti ir laiškui būdingi kreipiniai, ir laiško situacijai būdingas įsivaizduojamas pokalbis su garbingu adresatu, į kurį kreipiamasi *reverentia vestra* ir kuris, tikėtina, buvo Lietuvos provincijolas: *quae quidem supra opinionem et propositum meum excrevere, sed spero id R[everenti]ae V[estri]ae non fore ingratum*⁹¹ (l. 43v).

Deja, kur konkrečiai rašymo metu buvo autorius, kokiomis aplinkybėmis buvo surašytas laiškas-veikalas, tekste esančios užuominos neleidžia nustatyti.

Kalbant apie teksto parašymo laiką, tenka panašiai konstatuoti, kad esama duomenų, leidžiančių jį daugmaž įsivaizduoti, bet ne tiksliai nusakyti. Laiško formos pasakojimo pabaigoje datacijos, deja, nėra (ši ir kitos laiškui būdingos konkretybės neatsispindi greičiausiai dėl perrašinėjusių sprendimo).

Kaip *terminus post quem* galime traktuoti labai aiškia datą – 1655 m. birželį, kai švedai įsiveržė į Lenkiją. Ją nurodytą randame l. 29r, kur autorius kalba apie Lancicijaus pranašavimo dovaną:

[...] ad mortem usque utebatur hoc loquendi modo: „Duobus annis post mortem meam videbitis mirabilia“, – interdum enim dicebat „videbitis“, interdum – „audietis“, dicebatque illud adeo frequenter, ut notum fieret in tota provincia Litvaniae. Nos autem, cum uno anno post mortem illius incepisset bellum Moschoviticum, accipientes, ut miseri solent, dictum illius in favorabilem partem, pro restitutione rei Polonae cum summo desiderio annum 2dum expectabamus. Cum ecce post 2dum annum illa mirabilia contigere. Nam ipse mortuus 30 Martii a[nn]o 1653, et Svecus ingressus est Poloniam in Junio 1655.⁹² (l. 28v–29r)

⁹⁰ Apie tai užsimenama laiško-biografijos pradžioje (l. 2r): *Cum R[everenti]ntia Vestra a me toties et tam instanter petierit [...]* („Kadangi Jūs, Garbusis Tėve, tiek daug kartų ir taip atkakliai manęs prašėte [...]).“

⁹¹ „tai [ką aprašiau] viršijo mano ketinimus ir sumanymą, bet tikiuosi, kad Jūsų Garbenybei nebus neįdomu.“ Taip pat žr. l. 2r ir 41r.

⁹² „Iki pat mirties sakydavo šitaip: „Praėjus dvejiems metams po mano mirties pamatysite neregėtų dalykų.“ Iš tikrųjų kartais sakydavo „pamatysite“, kartais – „išgirsite“. Ir tai sakydavo taip dažnai, kad tai tapo žinoma visoje Lietuvos provincijoje. O mes, kai praėjus vieneriems metams po jo mirties prasidėjo Maskvos karas, aiškindamiesi jo posakį, kaip dažnai daro nelaimingieji, į palankią pusę, su didžiausiais lūkesčiais laukėme antrųjų metų, tikėdamiesi, kad pasitaisys Lenkijos reikalai. Kuomet štai praėjus antriesiems metams tie neregėti dalykai ir išstiko. Nes jis mirė 1653 m. kovo 30 d., o Švedas į Lenkiją įžengė 1655 m. birželį.“

Viena vertus, lieka neaišku, kiek laiko praėjus po 1655 m. birželio rašyti šie žodžiai. Kita vertus, įsidėmėtina ir tai, kad autorius šia ar kita proga nepa-
mini tokių katastrofų, kaip Vilniaus užėmimo 1655 m. rugpjūčio 8 d. ir – šiuo
atveju dar svarbiau! – neilgai trukus, rugpjūčio pabaigoje, užimto Kauno. Juk
tuomet kazokų buvo išniekinti bei sunaikinti taip pat ir aprašomojo Lancici-
jaus palaikai. Tai autoriui tikrai nebūtų galėję nerūpėti, būtinai būtų pami-
nėjęs⁹³. Tačiau nepaminėtas Lancicijaus palaikų sunaikinimas vis dėlto nėra
koks įrodymas – karo sumaištyje, ypač kol maskvėnų kariuomenė tebebuvo
užėmusi Kauną, žinia apie tai pasiekti galėjo labai vėlai arba visai nepasiekti
į Vakarų ar Pietus pasitraukusio Locko, todėl reikia papildomų argumentų.

Deja, tvirtų jų kol kas neturime, nors dar kelios teksto vietos paremia ma-
nymą, jog rašyta nuo t. Lancicijaus mirties praėjus bent 2–3 metams, bet ne
ką daugiau. Kaip minėta, t. Lockas žinojo iš t. Kojalavičiaus apie šio per dvejus
metus po t. Lancicijaus mirties Lietuvoje surinktus „patvirtintus“ stebuklų ap-
rašymus⁹⁴. Ant Kojalavičiaus rankraštinio veikalų yra nurodyta, kad jis baigtas
1657 m. O t. Lockas kalba, tarsi jis tebebūtų rašomas, apie užbaigimą nežino
ir rašo savąjį veikalą, manydamas, kad dar nėra parašytos nė vienos garsiojo
jėzuito biografijos. Deja, 1657 m. kaip datą *ante quem* galėtume kelti nebent
hipotetiškai, nes abu buvo pasitraukę į skirtingas vietas ir tokio Lietuvos jėzu-
itų išblaškymo aplinkybėmis visai tikėtina, kad Lockas po 1655 m. apie rank-
raščių likusį Kojalavičiaus veikalą ir jo užbaigimą galėjo neturėti jokių žinių.

Taip pat galime atkreipti dėmesį į veikalų vietą, kur kalbama apie įvykius
jau po Lancicijaus mirties. Viena vertus, jie tarsi neduoda nieko naujo data-
vimui, nes tik rodo, jog veiksmo metu buvo bent vieneri metai praėję nuo
Lancicijaus mirties (o mes jau nustatėme, kad rašyta praėjus daugiau nei
2 metams). Tai cituojami pašaipūs vieno Varmijos kanauninko žodžiai: *Ecce, –
inquit, – sanctulus ille vester, qui ante annum mortuus est, dixit de me, quod
non esset diu triumphaturus, et adhuc Dei gratia valeo et vigeo!* (l. 29v–30r).

⁹³ Tekste tiesiog informuojama, kur Kaune ir su kokia pagarba palaidotas t. Lancicijus: *Sepultus
est in templo nostro frequenti religiosorum omnium, magistratus et civium primariorum
concursu exosculantium egregii illius spiritus exuvias vel rosariis suis attingentium* (l. 43r).
(„Palaidotas mūsų bažnyčioje [Kaune], gausiai susirinkus visiems vienuoliams, miesto ta-
rybos nariams ir svarbiausiems miestiečiams, kurie bučiavo arba lietė savo rožiniais to
didžiadvasio palaikus.“)

⁹⁴ Žr. išn. 48 ir p. 186.

Ten pat rašoma, jog po kelių mėnesių, pildantis Lancicijaus pranašystei, ne-draugiškas Varmijos kanauninkas dėl garbės neteikiančių gyvenimo įvykių buvo pašalintas iš pareigų, net ekskomunikuotas, o nuvykęs į Romą ten buvo įmestas į kalėjimą. Matome, kad pasakojimas apie tai spėjo pasiekti t. Locką ir patekti į Lancicijaus gyvenimo aprašymą. Tačiau nerašoma, kad minėtas kanauninkas jau būtų miręs. Nustačius, koks tai buvo asmuo⁹⁵, ir žinant jo mirties datą, galima būtų gauti gairę apibrėžiant *terminus ante quem*, bet ji vargu ar būtų tikslesnė nei galimi kiti argumentai, plaukiantys iš teksto ir leidžiantys, išlaikant didžiausią atsargumą, minėti gana tolimus 1661 m. – Tvano pabaigos metus – kaip vėliausią galimą parašymo terminą.

Neturime priežasčių netikėti autoriumi, nurodančiu konkretų metų skaičių: *Interfui ante tredecim annos, cum ipse quodam in loco litanias recita-ret et, cum circa medium esset, habuit, ut dicere solebat, distractionem (sic enim revelationes sibi factas appellabat)*⁹⁶ (l. 19r). Tiesa, liko nutylėta vieta, kurioje vyko pasakojamas epizodas, nenurodytas ir tikslus laikas. Bet jau ap-tarėme, kad t. Lockas su Lancicijumi galėjo susipažinti tik šiam grįžus iš Če-kijos 1643 m. Pridėję 13 metų gauname 1656-uosius, bet tik kaip apytikrius ankstyviausius metus, kai tekstas galėjo būti pradėtas rašyti.

Baigdami svarstymus apie parašymo laiką, tegalime konstatuoti, kad auto-riaus pateiktos pagrindinės laiko nuorodos, kurios čia buvo aptartos, iš esmės abejonių nekelia ir dera su Lancicijaus gyvenimo faktais, duomenys neprieš-tarauja vieni kitiems, rodo tam tikrą autoriaus chronologinį tikslumą. Tačiau

⁹⁵ Tai buvo kažkuris iš kelių Varmijos kanauninkų, kurie 1655 m., kartu su kapitulos prepozitu Tomu Ujejskiu (nuo 1656 m. – Kijevo vyskupu) pasitraukę iš švedų bei „brandenburgiečių“ užimtos vyskupijos teritorijų, apsigyveno Braunsberge. Plg. Irena Makarczyk, „Wojciech Nowiejski (ok. 1620-1664) kanonik warmiński, dobroczyńca miasta Olsztyna“, in: *Komu-nikaty Mazursko-Warmińskie*, 2005, Nr. 3, p. 287. Iš minėto straipsnio aiškūs tik tie iš 16 Varmijos kapitulos narių, kurie nebuvo Braunsberge: trys (Wojciech Nowiejski, Zygmunt Krzysztof Stössel ir Michał Sidler) su Varmijos vyskupu Vaclovu Leščinskiu pasitraukė į Karaliaučių, o du (Wawrzyniec Ludwig Demuth i Jan Baptista Jacobelli) glaudėsi Gdanske. Atmetus kai kuriuos kitus dėl savo biografijos netinkamus tuometinius kanauninkus (Albertą Nowiejską (Wojciech Nowiejski), prepozitą Tomą Ujejską (Tomasz Ujejski), dekaną Pšeslavą Šemborską (Przesław Szemborowski) ir kt.), iš buvusių tuo metu Braunsberge galima būtų identifikuoti tą, kurį Lancicijaus biografijos autorius turėjo galvoje. Tačiau tai šiuo atveju nėra svarbu, tad paliekame ateities tyrimams bei komentarams.

⁹⁶ „Prieš trylika metų dalyvavau, kai jis vienoje vietoje balsu kalbėjo litaniją ir, priėjęs maž-daug iki jos vidurio, patyrė, kaip pats sakydavo, „atitraukimą“ (taip mat jis vadindavo jį išstinkančius apreiškimus)“. (Vertė Ona Daukšienė.)

neleidžia nustatyti tvirtos parašymo datos. Tad tegalime pareikšti asmeninę, kol kas neįrodytą, nuomonę, kad atsižvelgiant į viską greičiausiai buvo rašyta maždaug 3 metams praėjus po Lancicijaus mirties. *Terminus post quem* – 1655 m. antra pusė⁹⁷ ar 1656 m. – mums kartu atrodo ir tikėtiniausias rašymo laikas. Jis gerai sutampa ir su prasidėjusiu Tvanu, tekste siejama ir gretinamu su žinomomis Lancicijaus pranašystėmis, ir su priverstiniu jėzuitų pasitraukimu iš Lietuvos, ir su kitomis paties *Vita et virtutes* autoriaus užuominomis. O galutiniu terminu *ante quem* laikytume 1661 m., nors tekste nėra užuominų, kurios datą verstų nukelti taip toli, antai neminimos 1660 m. karinės pergalės ar kiti įvykiai, artinę Tvano pabaigą bei galimybę Lietuvos jėzuitams sugrįžti į savo provinciją. Tad labai maža tikimybė, jog tokie tolimi metai būtų tikroji teksto parašymo data.

Deja, kol kas neturime jokių istorinių duomenų apie tai, ką veikė ir kur gyveno t. Lockas gana ilgus metus nuo pasitraukimo 1655 m. iki tol, kai tapo Airių kolegijos Romoje rektoriumi 1667 m. Svarstydami, kur jis galėjo atsidurti po Lietuvos jėzuitų pasitraukimo nuo karo veiksmų ir laikino išsisklaidymo, galime turėti galvoje Vokietijos provinciją⁹⁸, priėmusią dalį tremtinių, bet turime atkreipti dėmesį ir į Jovaišos pastabą apie Lietuvos jėzuitų istoriko Stanislovo Rostovskio pateikiamus duomenis, jog jis naudojėsi Lancicijaus gyvenimo „komentarėliais“, kurių dauguma buvo parašyti Kundzine, Vilniaus naujokyno dvare, netrukus po t. Mikalojaus mirties⁹⁹. Ar jie gali būti kaip nors susiję su mūsų autoriaus tekstu? Ar t. Eduardas galėjo būti kuriuo nors

⁹⁷ Galimą 1655 m. datą paremia dar ir anksčiau aptarta t. Locko užuomina (l. 16v) apie t. Danielių Butvilą – žr. 2.4 poskyrį.

⁹⁸ Plg. [Stanislaus Rostowski], *Lituanicarum Societatis Jesu historiarum provincialium pars prima* auctore Stanislao Rostowski, Vilnae: Typis S.R.M. Reipublicae Academicis Societatis Iesu, 1768, p. 401, prieiga internete: <https://books.google.lt/books?id=WN1JAAAACAAJ&hl=lt&pg=PP5#v=onepage&q&f=false>.

⁹⁹ Liudas Jovaiša, „Mikalojus Lancicijus: apdulkėjusio portreto istorija“, p. 195. Taip pat žr. [Stanislaus Rostowski], *op. cit.*, p. 385–395. Čia Rostovskis, daugiausia remdamasis būtent tais Kundzine rastais užrašais, pateikia savitą Lancicijaus gyvenimo aprašymą. Apie tai sako: *Hic summam vitae, ex commentariolis, maxime Kondzini, in praedio Domus Probationis, mox ab obitu conscriptis, collectam damus* („Čia pateikiame gyvenimo santrauką, surankiotą iš užrašų, surašytų daugiausia Kundzine, naujokyno namų dvare, netrukus po [Lancicijaus] mirties.“ *Ibid.*, p. 385.) Žvelgiant į Rostovskio pateikiamos biogramos turinį vis dėlto atrodo, kad Kundzine buvo kitas (dar vienas!) Lancicijaus gyvenimo variantas, o ne Locko surašytas tekstas.

momentu su kitais apsisotojės Kundzine? Ar kur kitur? Deja, galimų variantų daugybė. Matėme, kad kažkuriuo metu septintajame amžiaus dešimtmetyje atsidūrė Romoje. Norint duoti tikslesnius atsakymus lieka tikėtis, kad kažkur esama tai atspindinčių ir išlikusių šaltinių, reikia jų paieškų ir tyrimo, kurį paliekame ateičiai.

Biografinio teksto analizė, padaryta aiškinantis jo autorių ir atsiradimo aplinkybes, kaip vienus ryškiausių šio teksto bruožų atskleidė autobiografiškumą ir patikimumą, grįstą paties autoriaus liudijimais. Tai leido ne tik jį identifikuoti, bet pakeliui atskleisti nemažai žinių apie autoriaus gyvenimą Lietuvos jėzuitų provincijoje, vietas, kur teko buvoti, asmenis, su kuriais bendrauta. Ateities tyrimams paliekame atidesnį žvilgsnį taip pat į t. Lancicijaus gyvenimo aprašymo *Vita et virtutes* sukūrimo tikslą, šaltinius, struktūrą, metodą, sukurtą literatūrinį portretą ir kitus klausimus, susijusius su turiniu. O nuo šiol, laukdami naujų tai patvirtinančių (arba paneigiančių) atradimų, veikalo autoriumi laikysime Lietuvos provincijos jėzuitą, čia gyvenusį ir veikusį iki 1655 m., airį t. Eduardą Locką.

RANKRAŠTINIAI ŠALTINIAI

Archivum Romanum Societatis Iesu (ARSI), Germ. 132 (1652/53 ir 1653/54 cathalogi breves).

Lietuvos jėzuitų provincijos archyvas, f. 149, ap. 7, b. 8 (Jėzaus Draugijos Lietuvos provincijos asmenų ir jų einamų pareigų 1647/1648 m. katalogas, kopija iš ARSI).

Lietuvos jėzuitų provincijos archyvas, f. 149, ap. 13, b. 2–6 (Pauliaus Rabikausko rankraštine Lietuvos jėzuitų provincijos asmenų kartoteka).

[VIJŪKAS-KOJALAVIČIUS KAZIMIERAS], *Compendium vitae P. Nicolai Lancicii S. Iesu. Auctore P. Casimiro Wiiiuk Koiałowicz Eiusdem S[o]c[ieta]tis Sacerdote S. T. D. Conscriptum Anno 1657. Editum 1672. Recognita Romae a PP. Reuisoribus, haec vita Anno 1673. sed non approbata. Rankraštis, ARSI, Vitae 25.*

Vita et virtutes V. P. Nicolai Lancicij Societatis IESU, Biblioteka Naukowa Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, rankr. Nr. 1010, l. 2r–44v.

PUBLIKUOTI ŠALTINIAI

Akademijos laurai, parengė Morkus Svirskas ir Irena Balčienė, Vilnius: Vilniaus universiteto biblioteka, 1997.

[BALBINAS BOGUSLOVAS ir VIJŪKAS-KOJALAVIČIUS KAZIMIERAS], *Vita Venerabilis Patris Nicolai Lancicii e Societate Iesu. Compendiosius scripta, primum a R. P.*

Casimiro Wijuk Kojalowicz Soc. Jesu, ss. theol: doctore; nunc vero curis secundis revisa, denuo conscripta, et claritatis gratia, certis capitibus divisa, ac plus quam dimidia parte aucta a R. P. Bohuslao Balbino Soc. Jesu sacerdote. Cum gratia et privilegio Sac. Caes. Maiest., Pragae: Typis Universitatis Carolo Ferd[inandae] in Collegio Soc. Jesu ad S. Clementem, per Joannem Casparum Muxel, 1690. (358 p., 8°)

[CLAGIUS THOMAS], *Linda Mariana, sive de B. Virgine Lindensi. Libri V. Authore P. Thoma Clagio Allensteinensi Pruteno, Soc. Jesu Presbytero, Coloniae Ubiorum: apud Ioannem Antonium Kinchium, 1659.*

HANLY JOHN, ed., „Records of the Irish College, Rome, under Jesuit Administration“, in: *Archivium Hibernicum*, 1964, t. 27, p. 13–75.

Monumenta Ignatiana. Series quarta: Scripta de S. Ignatio, altera editio ex integro refecta, t. 3: Fontes narrativi de Sancto Ignatio de Loyola et de Societatis Iesu initiis, t. 3: Narrationes scriptae ab anno 1574 ad initium saeculi XVII, edidit Candidus de Dalmases, Romae: apud „Monumenta Historica Societatis Iesu“, 1960.

[ROSTOWSKI STANISLAUS], *Lituanicarum Societatis Jesu historiarum libri decem*, auctore Stanislae Rostowski, recognoscente Ioanne Martinov, Parisiis-Bruxellis: apud Victorem Palmé / apud G. Lebrocquy, 1877.

[ROSTOWSKI STANISLAUS], *Lituanicarum Societatis Jesu historiarum provincialium pars prima* auctore Stanislae Rostowski [...], Vilnae: Typis S. R. M. et Reipublicae Academicis Societatis Jesu, 1768.

Zywot w. x. Mikołaiia Lancicego abo [Łan]czickiego, Societatis Jesu. [Zpisany przez] Kazimieza [Kiałowicza] y Bogusława Ba[lbina] czecha tegoz zakonu kapłanow. Dokonał roku Páńskiego 1652[!], [Wilno?: Druk. Akad. Soc. Iesu?, XVII a.?]. (Def. VUB egz. sign. III 17902, 74 p., 4°)

LITERATŪRA

JOVAIŠA LIUDAS, „Mikalojus Lancicijus: apdulkėjusio portreto istorija“, in: *Jėzuitai Lietuvoje (1608–2008): gyvenimas, veikla, paveldas*, sudarytoja Neringa Markauskaitė, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2012, p. 193–216.

Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995, opracował Ludwik Grzebień SJ, Kraków: Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna Ignatianum / WAM, 1996. Internetinė versija: <http://jezuici.krakow.pl/cgi-bin/rjbo?b=enc&q=KLAGE&f=1>.

PIECHNIK LUDWIK, *Dzieje Akademii Wileńskiej*, t. 2: *Rozkwit Akademii Wileńskiej w latach 1600–1655*, Rzym: apud „Institutum Historicum Societatis Jesu“, 1983.

VARVOUNIS MILTIADES, „The British in the Grand Duchy of Lithuania“, in: *Draugas News*, May 15, 2012. <http://www.draugas.org/news/the-british-in-the-grand-duchy-of-lithuania/>.

WORTHINGTON DAVID, *British and Irish Experiences and Impressions of Central Europe, c. 1560–1688*, London and New York: Routledge, 2016.

The Seventeenth-Century Manuscript Biography of Nicolaus Lancicius SJ. Authorship Attribution to Edward Lock SJ and Some General Questions

Summary

The paper contains the analysis of the manuscript work '*Vita et virtutes V. P. Nicolai Lancicii Societatis Jesu*'. Its 85-page copy survived in a manuscript notebook of the mid-eighteenth century that belonged to the house of Jesuit tertianship (*domus tertiae probationis*) at St Raphael's Church in Vilnius. Currently, it is kept at the Library of the Polish Academy of Sciences and the Polish Academy of Arts and Sciences in Cracow (*Biblioteka Naukowa Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie*, Ms. No. 1010). Written in the epistolary form, this work contains biographical material about Fr Nicolaus Lancicius (1574–1652) collected by an anonymous author. Its composition is so thought-out that it can be considered an independent biography of Lancicius that mostly reflects his life in the Jesuit province of Lithuania.

This study aimed to identify the author of this work basing the research on (auto)biographical data, other facts, and hints to the circumstances of events contained in the manuscript text. Analysis of the information in the text provides considerable albeit fragmentary data on the author's life and the environment in Lithuania. It is evident that he was a member of the Jesuit province of Lithuania. He mentions periods of his living in Vilnius, Nesvizh, and Braunsberg where he could keep close company with Fr Lancicius and know him, but he never reveals his own identity. Although he does not name some of the individuals described, in many cases he does not suppress the names, and thus one chapter of present investigation is devoted to more important persons he knew (members of the Society of Jesus). This makes it possible to imagine, at least to some extent, the circle of people with whom he closely interacted in the Province of Lithuania.

Three biographical moments were selected for identification. The central fact is that in 1647–1648 the author underwent tertianship in Nesvizh under the guidance of Fr Lancicius along with Fr Kazimieras Vijūkas-Kojalavičius and Fr Bernardus Roth. Since the full list (fifteen people) of that year's tertianship is known, checking the facts of life of the Jesuits from this list against other selected biographical facts in the source text led to unambiguous conclusions that Fr Edward Lock (c. 1618–1670) was the one matching them. This Irish Jesuit of the Province of Lithuania should be considered one of the earliest biographers

of Lancicius. He wrote a biographical work based on the material, notes, and reminiscences he had collected and also exploiting Lancicius's published and unpublished works. Addressing the intended reader (in all likelihood, the provincial superior of the Province of Lithuania) of his biographical letter, he expresses hope that some other writer will come up and will make use of his work creating, in a rhetorically embellished style, a comprehensive biography of Lancicius intended for printing.

Fr Lock was active in the Province of Lithuania from 1639 to 1655. The article presents currently accessible information on his life and work before his death in Dublin, shortly upon his return to his homeland, Ireland. It should be noted that the autobiographical information contained in the work vividly illustrates and adds to the facts of his life known from encyclopaedic reference works.

Although intended for public use, for those interested in Lancicius' personality, Fr Lock's work on Fr Lancicius' life remained a manuscript. The extant copy of the first half of the eighteenth century shows that it might not have been unknown, but so far no traces of the existence or use of the manuscript have been known. None of Jesuit historians – Rostowski or the bibliographers of the Society of Jesus – mention this work on Lancicius or Lock himself among the Jesuits distinguished by their literary activities.

The analysis of the manuscript provides new information not only on Lancicius but also on literary activities of the province's Jesuits, while the identification of the author will enable a better understanding of the purpose, sources, the structure, the content, the writing method of this biographical work and other issues in future analysis.

Fr Lock's name expands the list of foreign Jesuits who left a trace in the writings of Lithuania. He was also one of the few seventeenth-century Jesuits whose life points to the contacts between the Jesuit Province of Lithuania and Ireland.

KEYWORDS: Mikalojus Lancicijus, Nicolaus Lancicius, Mikołaj Łęczycki; biography; Lithuanian Jesuit Province; Latin literature of the Grand Duchy of Lithuania of the seventeenth century; Irish Jesuits; Eduardas Lockas, Eduardus Lock, Edward Lock; manuscript heritage.

Gauta 2019 05 15

Priimta 2019 06 16